

ಸಂಧಿ ೮ – ಮಾತೃಕಾ ಸಂಧಿ

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ..... || ಪ ||

ಪಾದಮಾನಿ ಜಯಂತನೊಳಗೆ ಸು
ಮೇಧನಾಮಕನಿಷ್ಟ ದಕ್ಷಿಣ
ಪಾದದುಂಗುಟದಲ್ಲಿ ಪವನನು ಭಾರಭೃದ್ರೂಪ ||
ಕಾದುಕೊಂಡಿಹ ಟಂಕಿತರ ಮೊದ
ಲಾದ ನಾಮದಿ ಸಂಧಿಗಳಲೀ
ರೈದು ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಂತತ ನಡದುನಡಿಸುತಲಿ || ೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪಾದಮಾನಿ=ಪಾದಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಜಯಂತನೊಳಗೆ, ಸುಮೇಧನಾಮಕ=ಸುಮೇಧನೆಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಷ್ಟ=ಇರುವನು, ದಕ್ಷಿಣಪಾದದುಂಗುಟದಲ್ಲಿ=ಬಲದಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬರಳಿನಲ್ಲಿ ಪವನನು=ವಾಯುದೇವರು, ತದಂತರಾಮಿಯಾಗಿ, ಭಾರಭೃದ್ರೂಪ=ಭಾರಭೃತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರೂಪದಿಂದ, ಕಾದುಕೊಂಡಿಹ=ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವನು, ಟಂಕಿತರ ಮೊದಲಾದ=ಟಂಕಿತಾರ ಮೊದಲಾದ, ನಾಮದಿ=ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಸಂಧಿಗಳು= ತೊಡೆಸಂಧಿ ಮೊದಲು ಪಾದಾಂಗುಷ್ಟದವರೆಗೂ ಇರುವ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಈರೈದು ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು=೧೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು, ನಡೆದು=ತಾನು ನಡಿಯುತ್ತಾ, ನಡೆಸುತಲಿ=ಜನರಿಂದಲೂ ಸಹ ನಡಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಹಾಭೂತ ತನ್ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಪಾಂಚಭೌತಿಕವಾದ ಶರೀರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪೋಪಾಸನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿ ೧೧ ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಗತಮಾಕಳತ್ರನು” ಎಂದು ೫೧ ಅಕ್ಷರಗತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೫೧ ಅಕ್ಷರಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತ ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸಕ್ರಮದಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ:-

ಪಾದಾಭಿಮಾನಿ ಜಯಂತನಲ್ಲಿ ಸುಮೇಧನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನು. ದಕ್ಷಿಣ ಪಾದದ (ಬಲದ ಕಾಲಿನ) ಹೆಬ್ಬರಳಿನಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ಇರುವರು. ಅವರೊಳಗೆ ಭಾರಭೃತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಈ ರೂಪಗಳು ೫೧ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು. ಬಲದ ತೊಡೆಯ ಸಂಧಿ, ಮೊಣಕಾಲು ಸಂಧಿ, ಪಾದಗತ ಸಂಧಿ, ಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ, ಬೆರಳುಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ಈ ೫ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಟಂಕಿ ಮೊದಲಾದ ೫ ಅಂದರೆ ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಟಂಕಿ, ರಕಲ, ಡರಕ, ಧರೀ, ಣಾತ್ಮ ಎಂಬ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಇದರಂತೆ ಎಡಭಾಗದ ತೊಡೆಯ ಮೊದಲು ೫ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರ, ಥಪ, ದಂಡೀ, ಧನ್ವೀ, ನಮ್ಯ ಎಂಬ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ಇದ್ದು ತಾನು ಆ ದೇಹಗತನಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಮತ್ತು ಆ ದೇಹಿಗಳಿಂದಲೂ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನು.

ಕಪಿಲ ಚಾರ್ವಾಂಗಾದಿ ರೂಪದಿ
ವಪುಗಳೊಳು ಹಸ್ತಗಳ ಸಂಧಿಯೊ
ಳಪರಿಮಿತ ಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡುತಲಿಷ್ಟ ದಿನದಿನದಿ ||
ಕೃಪಣವತ್ಸಲ ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳು ಪರ
ಸುಫಲಿಯೆನಿಸುವ ಗುದ ಉಪಸ್ಥದಿ
ವಿಪುಳ ಬಲಿ ಭಗಮನವೆನಿಸಿ ತುಂದಿಯೊಳಗಿರುತಿಹನು || ೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕಪಿಲಚಾರ್ವಾಂಗಾದಿ ರೂಪದಿ=ಕಪಿಲ, ಚಾರ್ವಾಂಗ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಹಸ್ತಗಳ ಸಂಧಿಯೊಳು=ಬಲ ಎಡ ಕೈಗಳ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಇದ್ದು, ದಿನದಿನದಿ= ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಅಪರಿಮಿತ=ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ (ಲೆಖ್ಯವಿಲ್ಲದ) ಕರ್ಮಗಳ=

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಡುತಲಿಪ್ಪ=ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು, ಕೃಪಣವತ್ಸಲ=(ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾಗದವರು ಕೃಪಣರು) ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳು=ಬಲ, ಎಡ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ, ಪರಸುಫಲಿಯೆನಿಸುವ=ಪರ ಮತ್ತು ಫಲಿ ಎಂಬ ಸುರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವನು, ಗುದ ಉಪಸ್ಥದಿ=ಗುದದಲ್ಲೂ, ಉಪಸ್ಥದಿಲ್ಲೂ, ವಿಪುಳ=ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಬಲಿ, ಭಗ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದಿರುವನು, ಮನವೆನಿಸಿ=ಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ತುಂದಿಯೊಳಗೆ=ನಾಭಿಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಇರುತಿಹನು=ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಟ, ಠ, ಡ, ಢ, ಣ, ತ, ಥ, ದ, ಧ, ನ ಎಂಬ ೧೦ ಅಕ್ಷರಗಳ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಚಿಂತನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಕವರ್ಗ ಚವರ್ಗಾದಿಗಳ ಚಿಂತನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-ಕ=ಕಪಿಲ, ಖಿ=ಖಿಪತಿ, ಗ=ಗರುಡ, ಘ=ಘರ್ಮ, ಙ್ಜ=ಙ್ಜಸಾರ ಎಂಬ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಲದ ಕೈ, ತೋಳು ಸಂಧಿ, ಮೋಣಕೈ ಸಂಧಿ, ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಮೂಲ ಸಂಧಿ, ಬೆರಳು ಮಧ್ಯಗತ ಸಂಧಿ ಹೀಗೆ ೫ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಚ=ಚಾರ್ವಾಂಗ, ಭ=ಭಂದೋಗಮ್ಯ ಜ=ಜನಾರ್ದನ, ಝ=ಝಾಟಿತಾರಿ, ಇ=ಯಮ ಎಂಬ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಎಡಗೈ ೫ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಪವರ್ಗ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಕೃಪಣವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ=ಪರ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಫ=ಫಲಿ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಬ=ಬಲಿ, ಭ=ಭಗ ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಗುದ, ಉಪಸ್ಥ, ಇವೆರಡು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಮ=ಮನು ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ತುಂದದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಹೊಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೆಳಭಾಗದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹೆಸರು. 'ತುಂದಂ ನಾಭೀರದಃ ಪ್ರದೇಶಃ' ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದ ೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿರುವರು) ಇರುವನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಐದು ಮೇಲೊಂದಧಿಕ ದಳವು
 ಕೈದು ಪದ್ಮವು ನಾಭಿಮೂಲದಿ
 ಐದು ಮೂರ್ತಿಗಳಿಹವು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮದಲಿ||
 ಐದಿಸುತ ಗರ್ಭವನು ಜೀವರ
 ನಾದಿಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗುಣಗಳ
 ಹಾದಿ ತಪ್ಪಲಿಗೊಡದೆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುತಿಹ|| ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಐದು ಮೇಲೊಂದಧಿಕ ದಳವುಳ್ಳ=೬ ದಳಗಳುಳ್ಳ, ಐದು ಪದ್ಮವು=೫ ಪದ್ಮಗಳು, ನಾಭಿ= ನಾಭಿಯ, ಮೂಲದಿ=ಬುಡದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಐದು ಪದ್ಮಗಳು ಇರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮದಲಿ= ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಐದು ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಇಹವು=ಇರುವವು, ಜೀವರ=ಜೀವರುಗಳಿಗೆ, ಗರ್ಭವನು= ಗರ್ಭಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಯೈದಿಸುತ=ಕೊಡಿಸುತ್ತ, ಅನಾದಿ ಕರ್ಮ=ಅನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಪ್ರಕೃತಿ ಗುಣಗಳ=ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಹಾದಿ ತಪ್ಪಲಿಗೊಡದೆ=ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಮೀರದಂತೆ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡುತಿಹ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- 'ಐದು ಮೇಲೊಂದಧಿಕ ದಳವುಳ್ಳೈದು ಪದ್ಮವು ನಾಭಿಮೂಲದಿ' ಎಂಬೀ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನಾಭಿಮೂಲದಲ್ಲಿ ೬ ದಳಗಳುಳ್ಳ ೫ ಪದ್ಮಗಳು ಇರುವುವೆಂತಲೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಿರುವುವೆಂತಲೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಮಾನಸಸ್ತೂತಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ "ತತಸ್ಸುಷುಮ್ನಾ ಸಂಸಕ್ತಾ ನಾಭಿ ಸಂಸ್ಥೇಷು ಪಂಚಸು| ಷಟ್ಕಾರುಣ ಪತ್ರೇಷು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಕಾರ್ಸ್ಮರೇಶ್||" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಅಂದರೆ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ೪ ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೬೦ನೇ ಶ್ಲೋಕ "ಮೂಲಾಧಾರಂ ಸಮಾರಭ್ಯ ತ್ವಾಮೂರ್ಧಾನಮೃಜುಸ್ಥಿತಾ| ಮಧ್ಯೇಸುಷುಮ್ನಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ವಜ್ರಿಕಾರ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶಿನಿ| ವೈದ್ಯುತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀತಿ ಸೈವ ಪಂಚಪ್ರಭೇದಿನಿ||೧೬೧|| ಪೃಷ್ಠಾಮಾಗ್ರದಕ್ಷಾಂತರ್ಭೇದಾಸ್ತೇಚ ಕ್ರಮೇಣತು| ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ದ್ವೇಯಂ ಸಿದ್ಧಿಮಭಿಷ್ಠಿತಾ||" ಇದರ ಛಲಾರಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರೀತ್ಯಾ ಅರ್ಥ:- ಮಧ್ಯೇ=ಶರೀರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮೂಲಾಧಾರಂ ಮೂಲಸ್ಥ=ವೃಷಣಕ್ಕೆ, ಆಧಾರಂ=ಅದೇ ಭಾಗವನ್ನು, ಸಮಾರಭ್ಯ=ಆರಂಭಮಾಡಿ, ಆಮೂರ್ಧಾನಂ=ಶಿರಸ್ಸವರೆಗೂ, ಋಜುಸ್ಥಿತಾ=ನೆಟ್ಟಗೆ ಇರುವುದು ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯು... ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಗುದದ್ವಾರಕ್ಕೂ ವೃಷಣಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘವಾಗಿಯೂ, ೪ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಗಡ್ಡೆಯು ಇರುವುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ನಾಡಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿರುವವು. ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ಅದು ಒಂದೇ ನಾಡಿಯೇ ವಜ್ರಿಕಾ, ಆರ್ಯಾ, ಪ್ರಕಾಶಿನೀ, ವೈದ್ಯುತಾ, ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀ ಎಂಬ ೫ ಭೇದದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಒಂದಕ್ಕೆ ೫ ರೂಪಗಳು ಹೇಗೆಂದರೆ:-

ಇದೇ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ 'ವಜ್ರಿಕೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಆರ್ಯಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಿನೀ, ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ 'ವೈದ್ಯುತಾ' ಎಂದು ಹೆಸರುಗಳು. ಮಧ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

'ಮೂಲೇಚನಾಭೌ ಹೃದಯೇಂದ್ರಿಯೋನಿ ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ದ್ವಿಷಡಂತಕೇಷು||೧೬|| ಚತುರ್ಧ್ವಿಷಷ್ಠಂ ದ್ವಿಚತುರ್ಧ್ವಿಷಟ್ಕಂದಳೇಷುಪದೇಷು ಸಿತಾರುಣೇಷು ಪಂಚಾತ್ಮಕೋಸೌ ಭಗವಾನ್ಸದೈವ ಧ್ಯೇಯೋಹೃದಂತಾನುಯರುಣಾನಿತಾನಿ||೧೬|| ಈ ಮಧ್ಯಗತ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲೂ, ನಾಭಿ, ಹೃದಯ, ಇಂದ್ರಿಯೋನಿ, ಭ್ರೂಮಧ್ಯ, ಶಿರಸ್ಸು ಎಂಬ ೬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ೬ ಪದ್ಮಗಳುಂಟು. ಮೂಲ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಅರ್ಥ ಬರಿದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಧಳ ಕಮಲ ೧. ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ೬ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲ ೧, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ೮ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲ ೧. ಇಂದ್ರಿಯೋನಿ. ಅಂದರೆ ಕಿರುನಾಲಿಗೆ ಎಂದು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಜೋಲುತ್ತಿರುವುದು. ತ್ರೈತ್ತರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಅಂತರೇಣ ತಾಳುಕೇಯ ಏಷಸ್ತನ ಇವಾವಲಂಬತೇ, ಸೇಂದ್ರಯೋನಿಹ' ಎಂದು ಇಂದ್ರಿಯೋನಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಂದರೆ ಗಂಟಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತನದಂತೆ ಜೋಲುತ್ತಿರುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಇಂದ್ರಿಯೋನಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಇಂದ್ರಿಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿದಳ ಕಮಲ ೧. ಹುಬ್ಬಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಳಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲ ೧. ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಎತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ೧೨ ದಳ ಕಮಲ ೧. ಅಂತು ೬ ಕಮಲಗಳಿರುವವು. ಈ ಪದ್ಮಗಳು ಕೆಲವು ಬೆಳ್ಳಗೂ ಕೆಲವು ಕೆಂಪಗೂ ಇರುವವು. ಯಾವ ಪದ್ಮಗಳು ಬಿಳುಪು? ಯಾವುದು ಕೆಂಪೆಂದರೆ 'ಹೃದಂತಾನುಯರುಣಾನಿ' ಮೂಲ, ನಾಭಿ, ಹೃದಯ, ಈ ಮೂರು ಕಮಲಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರುವವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಮಗಳು ಮೂರೂ ಶುಕ್ಲವರ್ಣದವುಗಳಾಗಿರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾತ್ಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಂದರೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ನಾರಾಯಣ, ಎಂಬ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಭಲಾರಿ ಆಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿರುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಗೆ ೪ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ೪ ನಾಡಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವವು. 'ಇಡಾಚ ಪಿಂಗಳಾಚೈವ ವಜ್ರಿಕಾ ಧಾರಣೀತಥಾ ಸುಷುಮ್ನಾ ಯಾಶ್ಚತುರ್ದಿಕ್ಷು ವಜ್ರಿಕಾದ್ಯಾಸು ತತ್ರಚ||೧೬|| ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಃ ಸಭಗರ್ವಾ ಹೃದಯೇ ಸವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ' ಅದೇ ತಂತ್ರಸಾರ ೪ ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥ:-

ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಇಡಾ, ಪಿಂಗಳಾ, ವಜ್ರಿಕಾ, ಧಾರಣೀ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ನಾಡಿಗಳಿರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಿಂದ ೪ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲೂ ನಾರಾಯಣ ನಾಮದಿಂದ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲೂ ಇರುವನು. ಆದರೆ ಇಡಾ, ಪಿಂಗಳಾ, ಎಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಗಳು ಇರುವರೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ವಜ್ರಿಕಾದ್ಯಾಸು' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ವಜ್ರಿಕಾ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳು ಇರುವವು. ಇದರ ವಿವರ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಯೇಷ ಹೃದಿನಾಡೀಷು ಪಂಚರೂಪಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ| ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಸೌಷುಮ್ನಂ ಮಧ್ಯಗಂ ರಕ್ತವರ್ಣಕಂ|| ಶುಕ್ಲಂತು ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಂ ನಂದಿನ್ಯಾಮಗ್ರತ ಸ್ಥಿತಂ| ಪಿಂಗಳಾಯಾಂ ಪಿಗಳಂಚ ರೂಪಂ ಸಂಕರ್ಷಣಾಭಿಧಂ| ಪಶ್ಚಿಮೇವಜ್ರಿಕಾಯಾಂಚ ಪೀತಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಕಂ| ಇಡಾಯಾಮನಿರುದ್ಧಾಖ್ಯಂ ನೀಲರೂಪಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಂ' ಸುಷುಮ್ನಾಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ವಜ್ರಿಕಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೀತವರ್ಣನಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನು ನೀಲವರ್ಣನಾಗಿರುವನು. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ನಂದಿನೀ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರವುಳ್ಳ ಧಾರಣೀನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣನಾಗಿ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವರ್ಣನಾಗಿ ನಾರಾಯಣ ಹೀಗೆ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನಿರುವನು. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ 'ಐದುಮೇಲೊಂದಧಿಕದಳವುಳ್ಳೈದು ಪದ್ಮವು ನಾಭಿಮೂಲದಿ' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೂ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ ೫-೫ ಪದ್ಮಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ನಿರಾಧಾರವೆಂತಲೂ ೫ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ೫ ಪದ್ಮಗಳೆಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಪದ್ಮವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾಗಿ ತಲೆಗೆ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಎತ್ತರದ ಒಳಗೆ ಇರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮಾನಸಸ್ತೃತಿಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಗೆಂದರೆ, ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪಳ ಕಮಲಗಳು ೫ ಇದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಗಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಒಂದೊಂದೊಂದು ಸಂಬಂಧಿಸಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಒಂದೇ ಕಮಲವೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಮಾನಸಸ್ತೃತಿಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದ ೫ ಕಮಲಗಳೆಂಬ ವಾಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅವು ೫ ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ೫ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದು ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವರನ್ನು ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ತಂದು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅನಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರದೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ನಾಭಿಯಲಿ ಷಟ್ಕೋಣಮಂಡಲ
ದೀ ಭವಿಷ್ಯದ್ವಹ್ಮನೊಳು ಮು
ಕ್ತಾಭ ಶ್ರೀಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಪ್ಪನು ವಿಬುಧಗಣಸೇವ್ಯ ||
ಶೋಭಿಸುತ ಕೌಸ್ತುಭವೆ ಮೊದಲಾ
ದಾಭರಣ ವಾಯುಧಗಳಿಂದ ಮ
ಹಾಭಯಂಕರ ಪಾಪಪುರುಷನ ಶೋಷಿಸುತ ನಿತ್ಯ || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ನಾಭಿಯಲಿ=ಹೊಕ್ಕಳಲ್ಲಿ, ಷಟ್ಕೋಣಮಂಡಲದಿ=ಷಟ್ಕೋಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಈ ಭವಿಷ್ಯದ್ವಹ್ಮನೊಳು=ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ವಾಯುದೇವರೊಳಗೆ, ಮುಕ್ತಾಭ=ಮುತ್ತಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ, ವಿಭುದಗಣಸೇವ್ಯ=ದೇವತಾಗಣ ಸೇವಿತನಾದ, ಶ್ರೀಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ= ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕನು, ಕೌಸ್ತುಭವೆ ಮೊದಲಾದ, ಆಭರಣ=ಒಡವೆಗಳಿಂದಲೂ, ಆಯುಧಗಳಿಂದ= ಚಕ್ರಾದ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದಲೂ, ಶೋಭಿಸುತ, ಮಹಾಭಯಂಕರ=ಮಹಾಭಯಂಕರನಾದ, ಪಾಪಪುರುಷನ= ಪಾಪಪುರುಷನನ್ನು, ನಿತ್ಯ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಶೋಷಿಸುತ, ಇಪ್ಪನು=ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಲಾಧಾರ ಮೊದಲು ಶಿರಸ್ಸಿನವರೆವಿಗೂ ೬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ೬ ಪದ್ಯಗಳ ಪೈಕಿ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಪದ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೫ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳ ಚಿಂತನಾ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿ, ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಆ ಕಮಲಗಳ ಮಧ್ಯಗತವಾದ ತ್ರಿಕೋಣಾದಿ ಮಂಡಲಗಳನ್ನು, ತದ್ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪಾಪಪುರುಷ ವಿಸರ್ಜನಾ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಲಾಧಾರ ಮೊದಲು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ೬ ಮಂಡಲಗಳು ಇರುವವು. ತ್ರಿಕೋಣಮಂಡಲ, ಷಟ್ಕೋಣಮಂಡಲ, ದ್ವಾದಶಕೋಣ, ವರ್ತುಳ ಮಂಡಲ, ತ್ರಿಕೋಣ, ವರ್ತುಳವೆಂಬ ೬ ಮಂಡಲಗಳು ಇರುವವು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ- “ತ್ರಿಕೋಣವನ್ನೊಚ ಷಡಸ್ರವಾಯೋ ದ್ವಿಸ್ತಾವದಸ್ರ ರವಿವೃತ್ತ ಶಶಿತ್ರಿವನ್ನೌ|| ವೃತ್ತೇ ವದಾವಪಿ ವಿಚಿಂತ್ಯಮಿದಂ ದಶಾರ್ಧರೂಪಂ ಸಿತಂ ತದವಿಳಂ ಹೃದಯಾತ್ಪರಸ್ಥಂ||೧೬೫||” ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಮಾಣ ಬಲದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ೬ ಮಂಡಲಗಳು ಇರುವವು. ತ್ರಿಕೋಣ ಮಂಡಲವು ಅಗ್ನಿಮಂಡಲವೆಂತಲೂ, ಷಟ್ಕೋಣ ವಾಯುಮಂಡಲವೆಂತಲೂ, ದ್ವಾದಶಕೋಣ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲವೆಂತಲೂ, ವರ್ತುಳ ಮಂಡಲ ಚಂದ್ರ ಮಂಡಲವೆಂತಲೂ ಹೀಗೆ ೪ ಮಂಡಲಗಳು ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೋಣ ಮಂಡಲ, ವರ್ತುಳ ಮಂಡಲ ಹೀಗೆ ೬ ಮಂಡಲಗಳೂ ಇರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದರ ಪೈಕಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಭಿಗತ ಷಟ್ಕೋಣ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಷಟ್ಕೋಣ ಮಂಡಲವಿರುವುದು. ನೀಲವರ್ಣರಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ವಾಯು ದೇವರು ಇರುವರು. ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ದೇವತಾಗಣ ಸೇವಿತನಾದ ಶ್ರೀಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ನೀಲಮಣಿಯ ಮಧ್ಯಗತವಾದ ಮುತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಂತಿಯಿಂದಯುಕ್ತನಾಗಿ ಕೌಸ್ತುಭ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಚಕ್ರಶಂಖಾದ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತ ಮಹಾಭಯಂಕರನಾದ ಪಾಪಪುರುಷನನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಶೋಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಪಾಪಪುರುಷನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಾಪಪುರುಷವಿಸರ್ಜನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ ಶಿರಸ್ಸಂಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಪಾಪಪುರುಷನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯೇ ಶಿರಸ್ಸು ಸ್ವರ್ಣಸ್ತೇಯವೆಂಬ ಮಹಾಪಾಪವು ಎರಡು ಭುಜಗಳು. ಸುರಾಪಾನವೆಂಬುದೇ ಹೃದಯ. ಗುರುಸ್ತ್ರೀ ಗಮನವೆಂಬ ಮಹಾಪಾಪವೇ ಕಟಪ್ರದೇಶವು. ತತ್ಸಂಗಯೋಗ ಅಂದರೆ ಮೇಲಿನ ಪಾಪಿಗಳ ಸಹವಾಸಿಗಳಿಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಮಹಾಪಾಪವು ಎರಡು ಪಾದಗಳು, ಮಿಗಿಲಾದ ಪಾತಕಗಳು ಅಂಗಗಳು, ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು, ಉಪಪಾತಕಗಳೇ ರೋಮಗಳು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಡಾಲೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವಾಗಿರುವನೆಂದು ವಾಮಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿ, ತದನಂತರ ಆ ಪಾಪಪುರುಷನನ್ನು ನಾಭಿಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತಂದದ್ದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ “ಷಟ್ಕೋಣ ಮಂಡಲ ಮಧ್ಯಸ್ತೋ ನೀಲವರ್ಣೋ ವಾಯುಬೀಜವಾಚ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ವಾಯ್ವಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಭಗವಾಃ ಮಚ್ಛರೀರಸ್ಥಂ ಪಾಪಪುರುಷಂ ವಾಯುನಾ ಶೋಷಯತು” ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ವಾಯು ಬೀಜವಾದ ‘ಯಂ’ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರವನ್ನು ೬ ಸಲ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಜಪಿಸಿ, ಪಾಪಪುರುಷನು ಶುಷ್ಕಭೂತನಾದನೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಎಂದು

ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸ ರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. 'ಮುಕ್ತಾಭ' ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು 'ಮುತ್ತಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ' ಎಂದರು. ಮೇಲಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನೀಲವರ್ಣೋವಾಯು ಬೀಜವಾಚ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ನೀಲವರ್ಣನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಷಟ್ಕೋಣ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ನೀಲವರ್ಣದವರಾದ ವಾಯುದೇವರು ಇರುವರು. ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಕತ್ತಲೆಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಮುತ್ತಿನಂತೆ ಹೆಚ್ಚು ಬಿಳುಪು ಕಾಣದೆ ನೀಲ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮುತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಣುವನು. ಸಾಧಾರಣ ಜನರು ನೀಲವರ್ಣ ವಾಯ್ವಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣದೆ ನೀಲವರ್ಣವನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ನೀಲವರ್ಣನೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದ್ವಾದಶಾರ್ಕರ ಮಂಡಲವು ಮ
ಧ್ಯೋದರದೊಳು ಸುಷುಮ್ಮದೊಳಗಿಹು
ದೈದುರೂಪಾತ್ಮಕನು ಅರವತ್ತಧಿಕ ಮುನ್ನೂರು ||
ಈ ದಿವಾರಾತ್ರಿಗಳ ಮಾನಿಗ
ಳಾದ ದಿವಿಜರ ಸಂತಯಿಸುತ ನಿ
ಷಾದರೂಪಕ ದೈತ್ಯರನು ಸಂಹರಿಪ ನಿತ್ಯದಲಿ || ೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ದ್ವಾದಶಾರ್ಕರ ಮಂಡಲವು=ದ್ವಾದಶ (೧೨) ಕೋಣಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲವು, ಮಧ್ಯೋದರದೊಳು= ಉದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸುಷುಮ್ಮದೊಳಗೆ=ಸುಷುಮ್ಮಾನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿ, ಇಹುದು=ಇರುವುದು, ಐದುರೂಪಾತ್ಮಕನು=ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಆದ್ವಾದಶ ಕೋಣಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದು, ಅರವತ್ತಧಿಕಮುನ್ನೂರು=೩೬೦ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ, ಈ ದಿವಾರಾತ್ರಿಗಳ ಮಾನಿಗಳಾದ=ಹಗಲು, ರಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ದಿವಿಜರ=ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸಂತೈಸುತ= ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತ, ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ಯಭೂತರಾದ, ನಿಷಾದರೂಪಕ ದೈತ್ಯರನು=ನಿಷಾದ ಜಾತಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ದೈತ್ಯರನ್ನು, ನಿತ್ಯದಲಿ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸಂಹರಿಪ=ಸಂಹರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಉದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ಮಾನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿ ದ್ವಾದಶಕೋಣವುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಂಚರೂಪಾತ್ಮಕನೆಂದರೆ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಂಕರ್ಷಣ ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು ೩೬೦ ಹಗಲು ಮತ್ತು ೩೬೦ ರಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾ, ನಿಷಾದ ಅಂದರೆ ಕಿರಾತರೂಪಿಗಳಾದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಶತ್ಯಭೂತರಾದ ಮಂದೇಹ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಂಹರಿಸುವನು. ಒಂದು ದಿವಸ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅವರನ್ನೇ ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದೆಂತು? ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದೆಂದರೆ, ಸಂಧ್ಯಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲೇಚ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇ ಘೋರೇ ಪರಮದಾರುಣೇ ಮಂದೇಹಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಘೋರಾಃ ಸೂರ್ಯ ಮಿಚ್ಛಂತಿ ಖಾದಿತುಂ|| ಪ್ರಜಾಪತಿ ಕೃತಃ ಶಾಪಸ್ತೇಷಾಮೈರೇಯ ರಾಕ್ಷಸಾಂ| ಅಕ್ಷಯತ್ವಂ ಶರೀರಾಣಾಂ ಮರಣಂಚ ದಿನೇದಿನೇ|| ತತಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ತೈರ್ಯುಧ್ಧಂ ಭವತ್ಯೇವ ಸುದಾರಣಂ|| ಪರಮದಾರುಣವಾದ ಘೋರವಾದ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಮಂದೇಹ ಎಂಬ ಕೆಲವು ಘೋರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವರು. ಆ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲೂ ಮರಣ ಹೊಂದುವಂತೆಯೂ ಅವರ ದೇಹಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಷಯತ್ವವಿರುವ ಹಾಗೆಯೂ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಅದೆಂತೆಂದರೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಲು ಬರುವರು. ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಆ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯುವುದು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸುವುದು ಉದಕದಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆ ಉದಕವು ವಜ್ರಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು. ಅವರು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಕ್ಷಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿ ಬದುಕಿ ಬಂದು ಮಾರನೆಯ ದಿವಸ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಲು ಬರುವರು, ಮತ್ತು ಸಾಯುವರು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶಾಪವೇ ಇರುವುದೆಂದು ಸಂಧ್ಯಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ವಾಕ್ಯದ ಆಧಾರವನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಇರಲಿ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅರ್ಘ್ಯ ಮಾತ್ರದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ಮೃತರಾಗುವುದಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶಕೋಣ ರವಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕರ್ಷಣನು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವೆಲ್ಲಿಯದು? ಅಂದರೆ, ಬರಿಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅರ್ಘ್ಯೋದಕಕ್ಕಾಗಲಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ದೇಹದ ಉದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶಕೋಣ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ಮಧ್ಯಗತನಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನು ನಾವು ಕೊಡುವ ಅರ್ಘ್ಯದೊಳಗಿದ್ದು ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು. ಸೂರ್ಯಶತ್ಯ ಮೃತನಾಗುವುದರಿಂದ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆನಂದವಾಗುವುದು.

ಹೃದಯದೊಳಗಿಹ ಅಷ್ಟದಳ ಕಮ
ಲದೊಳಗೆ ಪ್ರಾದೇಶ ನಾಮಕ
ಉದಿತ ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ತೋರ್ಪನು ಬಿಂಬನೆಂದೆನಿಸಿ ||
ಪದುಮ ಚಕ್ರ ಸುಶಂಖಸುಗದಾಂ
ಗದಕಟಕ ಮುಕುಟಾಂಗುಲೀಯಕ
ಪದಕ ಕೌಸ್ತುಭಹಾರ ಗ್ರೈವೇಯಾದಿ ಭೂಷಿತನು || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಹೃದಯದೊಳಗೆ, ಅಷ್ಟದಳಕಮಲ=೮ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲವು, ಇಹದು=ಇರುವುದು, ಅದರೊಳಗೆ, ಪ್ರಾದೇಶನಾಮಕ=ಪ್ರಾದೇಶನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಉದಿತಭಾಸ್ಕರನಂತೆ=ಆಗಲೇ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ, ಪದುಮ=ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಸುಶಂಖ=ಉತ್ತಮವಾದ ಶಂಖ, ಸು=ಸಮೀಚೀನವಾದ, ಗದ, ಅಂಗದ= ಬಾಹುಮರುಗಿ, ಕಟಕ=ಹಸ್ತಾಭರಣ, ಮುಕುಟ=ಕಿರೀಟ, ಅಂಗುಲೀಯಕ=ಉಂಗುರ, ಪದಕ, ಕೌಸ್ತುಭಹಾರ, ಗ್ರೈವೇಯಾದಿ=ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಾರಾದಿಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತನು=ಭೂಷಿತನಾಗಿ, ಬಿಂಬನೆಂದೆನಿಸಿ=ಬಿಂಬ ರೂಪಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ತೋರ್ಪನು=ಗೋಚರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಭಗವಂತನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೋಪಾಸನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ “ಕೇಚಿತ್ಸ್ವದೇಹಾಂತ ಹೃದಯಾವಕಾಶೇ ಪ್ರಾದೇಶ ಮಾತ್ರಂ ಪುರುಷಂ ವಸಂತಂ” ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು ೧೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲವಿರುವುದು. ಅದರೊಳಗೆ ಪ್ರಾದೇಶ ಅಂದರೆ ಚೋಟು ಉದ್ಭವಾಗಿರುವನೆಂದರ್ಥ. ಅದೇ ನಾಮಧೇಯದಿಂದ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಪದ್ಮ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಗದಾ, ಅಂಗದಾದಿ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದ್ವಿದಳ ಪದ್ಮವು ಶೋಭಿಪ್ಪದು ಕಂ
ತದಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ತನ್ನಯ
ಸುದತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಹಂಸೋಪಾಸನೆಯ ಮಾಳ್ ||
ಉದಕವನ್ನಾದಿಗಳಿಗವಕಾ
ಶದನು ತಾನಾಗಿದ್ದುದಾನಾ
ಭಿದನು ನುಡಿದುನುಡಿಸುವ ಸರ್ವಜೀವರೊಳು || ೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕಂಠದಲ್ಲಿ, ದ್ವಿದಳ ಪದ್ಮವು=೨ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲವು, ಶೋಭಿಪ್ಪದು=ಶೋಭಿಸುವುದು, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ=ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು, ತನ್ನಯ, ಸುದತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ=ಭಾರ್ಯೆಯಿಂದ ಸಮೇತರಾಗಿ, ಹಂಸೋಪಾಸನೆಯನ್ನು=ಹಂಸಮಂತ್ರ ಜಪವನ್ನು, ಮಾಳ್=ಮಾಡುವರು, ಉದಕವನ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ=ಉದಕ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ, ಅವಕಾಶದನು=ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವವನು, ತಾನಾಗಿದ್ದು, ಉದಾನಾಭಿದನು=ಉದಾನ ನಾಮಕನಾಗಿ, ಸರ್ವಜೀವರೊಳು=ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗೆ ಇದ್ದು, ನುಡಿದು=ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ, ನುಡಿಸುವ= ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಳಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಉದಾನನಾಮಕನಾದ ವಾಯುದೇವರು ತಮ್ಮ ಭಾರ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸ ರೂಪವಾದ ಹಂಸಮಂತ್ರ ಜಪರೂಪೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಭೋಜನಮಾಡುವ ಅನ್ನಾದಿಗಳು ಉದರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವರು. ತಾನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದಲೂ ಮಾತನಾಡಿಸುವರು.

“ಪ್ರಾಣಪಾನ ವಿಡಾಯಾಂಚಿ ಪಿಂಗಲಾಯಾಂಚಿ ಸರ್ವತಃ|| ವ್ಯಾನಸ್ಸಂಧಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಉದಾನೋ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಗಃ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವಾಯುಗಳು ಇಡಾ, ಪಿಂಗಲಾ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವರೆಂತಲೂ ವ್ಯಾನ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಸಕಲ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಉದಾನ ವಾಯುದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ ಅಂದರೆ ಮೂಲಾಧಾರ ಮೊದಲು ಶಿರಸ್ಸಿನವರೆವಿಗೂ ನೆಟ್ಟಗೆ ಹೋಗಿರುವ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿರುವರು ಎಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಉದಾನ ವಾಯುದೇವರು ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವರು.

ನಾಸಿಕದಿ ನಾಸತ್ಯದಸ್ತರು
ಶ್ವಾಸಮಾನಿಪ್ರಾಣ ಭಾರತಿ
ಹಂಸ ಧನ್ವಂತರಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲೆಪ್ಪರವರೊಳಗೆ||
ಭೇಶ ಭಾಸ್ಕರರಕ್ಷಿಯುಗಳಕ
ಧೀಶರೆನಿಪರು ಅವರೊಳಗೆ ಲ
ಕ್ಷ್ಮೀಶ ದಧಿವಾಮನರು ನಿಯಾಮಿಸುತ ಇರುತಿಹರು|| ೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ನಾಸಿಕದಿ=ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ, ನಾಸತ್ಯದಸ್ತರು=ನಾಸತ್ಯ, ದಸ್ತ ಎಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬರೂ (ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಇರುವರು) ಶ್ವಾಸಮಾನಿ ಪ್ರಾಣಭಾರತಿ=ಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು, ಪ್ರಾಣ=ವಾಯುದೇವರು, ಭಾರತೀದೇವಿಯರೂ ಸಹ ಅಲ್ಲಿರುವರು. ಅವರೊಳಗೆ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ವಳಗೂ, ಪ್ರಾಣ ಭಾರತಿಯರ ವಳಗೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ=ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಹಂಸಧನ್ವಂತರಿಗಳು=ಹಂಸರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ, ಧನ್ವಂತರಿ ದೇವರೂ ಸಹ, ಇಪ್ಪರು=ಇರುವರು. ಭೇಶಭಾಸ್ಕರರು=ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು, (ಭ=ನಕ್ಷತ್ರ ಇವುಗಳಿಗೆ ಈಶನು=ಸ್ವಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಭೇಶನೆಂದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೆಸರು) ಅಕ್ಷಿಯುಗಳಕೆ=ನೇತ್ರದ್ವಂದ್ವಗಳಿಗೆ, ಅಧೀಶರೆನಿಪರು=ಅಧಿಪತಿಗಳೆನಿಸುವರು; ಅವರೊಳಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣದೇವರು, ದಧಿವಾಮನರು=ದಧಿವಾಮನದೇವರು, ನಿಯಾಮಿಸುತ=ಪ್ರೇರಣೆಮಾಡುತ್ತಾ, ಇರುತಿಹರು=ಇರುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- 'ನಾಸತ್ಯದಸ್ತೌ ಪರಮಸ್ಯನಾಸೆ' ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಾಸತ್ಯದಸ್ತ ಎಂಬ ಅಶ್ವಿನೀದೇವರೀರ್ವರೂ ಎಡಬಲ ಮೂಗುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಇರುವರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಿಡುವ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಶ್ವಾಸಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರಾಣ ಭಾರತಿಯರು ಇರುವರು. ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ, ಹಂಸ, ಧನ್ವಂತರಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು. ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ದೇವರೂ ಮತ್ತು ದಧಿವಾಮನ ದೇವರು ಸಹ ಇದ್ದು ನೋಡುವ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವರು.

ಸ್ತಂಭರೂಪದಲಿಪ್ಪ ದಕ್ಷಿಣ
ದಂಬಕದಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಗುಣರೂ
ಪಾಂಭಣಿಯು ತಾನಾಗಿ ಇಪ್ಪಳು ವತ್ತರೂಪದಲಿ ||
ಪೊಂಬಸುರಪದಯೋಗ್ಯ ಪವನ ತ್ರಿ
ಯಂಬಕಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದಿವಿಜಕ
ದಂಬಸೇವಿತನಾಗಿ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳ ತೋರ್ಪ || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ದಕ್ಷಿಣದ=ಬಲದ, ಅಂಬಕದಿ=ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸ್ತಂಭರೂಪದಲಿ=ಸ್ತಂಭಾಕಾರನಾಗಿ, ಇಪ್ಪ=ಇರುವನು, ಅಂಭಣಿಯು=ರಮಾದೇವಿಯು, ತಾನು, ಗುಣರೂಪ=ಹಗ್ಗದ ರೂಪಳಾಗಿ, ಇಪ್ಪಳು=ಇರುವಳು. ಪೊಂಬಸುರ ಪದಯೋಗ್ಯ=ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ, ಪವನ=ವಾಯುದೇವರು, ತ್ರಿಯಂಬಕಾದಿ=ರುದ್ರದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಸಮಸ್ತ=ಸಕಲವಾದ, ದಿವಿಜ=ದೇವತೆಗಳ, ಕದಂಬ=ಸಮೂಹದಿಂದ, ಸೇವಿತರಾಗಿ, ವತ್ತರೂಪದಲಿ=ಕರುವಿನ ರೂಪದಿಂದ, ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು, ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥಗಳ=ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ತೋರ್ಪ=ತೋರ್ಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ನೇತ್ರಾಭಿಮಾನಿಗಳೆಂತಲೂ, ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಾರಾಯಣ ದಧಿವಾಮನರು ಇರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಬಲದ ನೇತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- 'ಸ್ತಂಭರೂಪದಲಿ' ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ:- ಮಾನಸ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ತಂಭರೂಪೋ ರಮಾಸ್ಯಯಂ| ರಜ್ಜು ರೂಪತಯಾಬದ್ಧಂ ವಾಯುಂ ಗೋವತ್ಸ ರೂಪಿಣಂ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಬಲದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ತಂಭಾಕಾರನಾಗಿರುವನು. ರಮಾದೇವಿಯರು ಹಗ್ಗವಾಗಿದ್ದು ಕರುವಿನ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದವಿಗೆ ಬರುವ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವರು. ಆ ವಾಯುದೇವರು ರುದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತಾ ಸಮೂಹದಿಂದ ಸೇವಿತರಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡುವರು.

ನೇತ್ರಗಳಲಿ ವಸಿಷ್ಠ ವಿಶ್ವಾ
ಮಿತ್ರ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೌತಮ
ಅತ್ರಿಯಾಜಮದಗ್ನಿ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರಿಸುತಲಿ ||
ಪತ್ರತಾಪಕ ಶಕ್ರ ಸೂರ್ಯಧ
ರಿತ್ರಿ ಪರ್ಜನ್ಯಾದಿ ಸುರರು ಜ
ಗತ್ರಯೇಶನ ಭಜಿಪರನುದಿನ ಪರಮ ಭಕುತಿಯಲಿ || ೧೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನೇತ್ರಗಳಲಿ=ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ, ವಸಿಷ್ಠ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಭಾರದ್ವಾಜ, ಗೌತಮ, ಅತ್ರಿ, ಜಮದಗ್ನಿ, ಈ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರಿಸುತಲಿ=ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಪತ್ರತಾಪಕ = ತನ್ನಾಮಕ ರುದ್ರದೇವರು, ಶಕ್ರ=ಇಂದ್ರ ದೇವರು, ಸೂರ್ಯ, ಧರಿತ್ರಿ=ಭೂಮಿಯು, ಪರ್ಜನ್ಯ= ವರುಣದೇವರು, ಆದಿ=ಮೊದಲಾದ, ಸುರರು=ದೇವತೆಗಳು, ಜಗತ್ರಯೇಶನ=ಮೂರು ಲೋಕಾಧ್ಯಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಲಿ, ಅನುದಿನ=ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ಭಜಿಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವತ್ಸರೂಪಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರು ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿತರಾಗಿ ಇರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಆ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ವಸಿಷ್ಠಾದಿ ನಾಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಇದ್ದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವರೆಂದು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಗ್ರಂಥವಾದ ಮಾನಸ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರು ಯಾವ ಯಾವ ನಾಮಗಳಿಂದ ಇರುವರೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ:- “ಶ್ವೇತಾರಾಸ್ಥಿತಶ್ಚಂದ್ರೋ ವಸಿಷ್ಠಾಖ್ಯ ಸುರೇಶ್ವರಃ| ನಯನೇ ರಕ್ತರಾಜಿಸ್ಥೋ ರುದ್ರೋಗೌತಮ ನಾಮಕಃ| ಕೃಷ್ಣಾರಾಸ್ಥಿತೋ ವಂದಿರ್ಜಮದಗ್ನಿರಿತಿ ಸ್ವತಃ| ಕಮನೀಯಾದಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಥೋವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾಭಿದಃಸ್ಥಿತಃ| ವಾರಿಗೋ ವರುಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಾರದ್ವಾಜಾಭಿದಸ್ತಥಾ| ಅಧರಾವರ್ತಿನೀ ಸಂಸ್ಥಾ ಪೃಥ್ವೀ ಕಶ್ಯಪ ನಾಮಿಕಾ| ಉತ್ತರಾಯಾಂ ದ್ಯುನಾಮ್ನಾಯಾಂ ಭಾರತೀ ಹೃತ್ತಿನಾಮಿಕಾ| ಏತೇಹ್ವಕ್ಷೀಣಮನಸಃ ಸಪ್ತದೇವಾ ಉಪಾಸತೆ” ಕಣ್ಣಿನ ಬಿಳಿಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಇರುವನು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ದೇವೇಂದ್ರನು, ವಸಿಷ್ಠನಾಮಕನಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವನು. ಕಣ್ಣಿನ ಕಡೆಯಭಾಗದ ಕೆಂಪಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಗೌತಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿರುವರು. ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಜಮದಗ್ನಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇರುವನು. ಮನೋಹರವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಾಮಕನಾಗಿರುವನು. ಕಣ್ಣಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಭಾರದ್ವಾಜನಾಮಕನಾಗಿರುವನು. ಕಣ್ಣಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿದೇವಿಯು ಕಶ್ಯಪನಾಮಕಳಾಗಿರುವಳು. ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೆ ದ್ಯು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಲ್ಲಿ ಭಾರತಿದೇವಿಯರು ಅತ್ರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇರುವರು. ಹೀಗೆ ೭ ದೇವತೆಗಳು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಮಾನಸ ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಜ್ಯೋತಿಯೊಳಗಿಪ್ಪನು ಕಪಿಲ ಪುರು
ಹೂತಮುಖ ದಿಕ್ಪತಿಗಳಿಂದ ಸ
ಮೇತನಾಗಿಹ ದಕ್ಷಣಾಕ್ಷಿಯ ಮುಖದೊಳಿಹ ವಿಶ್ವ ||
ಶ್ವೇತವರ್ಣ ಚತುರ್ಭುಜನು ಸಂ
ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲಿ ಸ್ಥೂಲವಿಷಯವ
ಚೇತನರಿಗುಂಡುಣಿಪ ಜಾಗ್ರತಿ ಇತ್ತು ನೃಗಜಾಸ್ಯ || ೧೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜ್ಯೋತಿಯೊಳಗೆ=ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯೊಳಗೆ, ಕಪಿಲ=ಕಪಿಲನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಪ್ಪನು=ಇರುವನು. ಶ್ವೇತವರ್ಣ=ಬಿಳುಪಾದ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ, ಚತುರ್ಭುಜನು=೪ ಭುಜಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ, ನೃಗಜಾಸ್ಯ=೧೮ ಮನುಷ್ಯ ಮುಖಗಳು ೧ ಆನೆಯ ಮುಖದಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟು ೧೯ ಮುಖಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ, ವಿಶ್ವ=ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಪುರುಹೂತ ಮುಖ=ದೇವೇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ, ದಿಕ್ಪತಿಗಳಿಂದ=ದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಂದ, ಸಮೇತನಾಗಿ=ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಯು=ಬಲಗಣ್ಣಿನ, ಮುಖದೊಳು= ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಇಹ=ಇರುವನು. ಈ ವಿಶ್ವರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲಿ

ಚೇತನರಿಗೆ, ಜಾಗ್ರತಿ ಇತ್ತು=ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸ್ಥೂಲ ವಿಷಯವ=ಸ್ಥೂಲವಾದ ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನು, ಉಂಡು=ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಉಣಿಸು=ಉಣಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕಪಿಲನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ (ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಇರುವನು. ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಂದ್ರಾದಿ ಅಷ್ಟ ದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಂದ ಸೇವಿತನಾಗಿ, ಅವರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಬಲ ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅದರ ಆಕಾರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವನು. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ವೇತವರ್ಣನಾಗಿಯೂ ಚತುರ್ಭುಜ ಉಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ಮನುಷ್ಯರ ಮುಖಗಳೂ, ಆನೆಯ ಮುಖವೂ ಸಹ ಇರುವುದೆಂದು ದಾಸ ರಾಯರು “ನೃಗಜಾಸ್ಯ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಮುಖಗಳೆಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ “ನೃಗಜಾಸ್ಯ” ಎಂಬ ಪದವು ಮನುಷ್ಯರ ಮುಖ ಆನೆಯ ಮುಖವೆಂದು ಹೇಳಿದಮೇಲೆ ಒಂದು ಮುಖವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಮುಖವೆಂದರೆ- ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅಷ್ಟಾದಶ ಮುಖಾನ್ಯಸ್ಯ ಪುಮಾಕಾರಾಣಿ ಸರ್ವಶಃ|| ಮಧ್ಯಮಂತು ಗಜಾಕಾರಶ್ಚತುರ್ಭಾಹುಃ ಪರಃ ಪುಮಾನ್” ೧೮ ಮುಖಗಳು ಮನುಷ್ಯ ಮುಖಗಳು; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖಮಾತ್ರ ಆನೆಯ ಮುಖವೆಂತಲೂ ೪ ಬಾಹುಗಳ್ಳು ಪರಮ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ವಿಶ್ವನಾಮಕನು ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಜಾಗ್ರದಾವಸ್ಥಾ ಕೊಡುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳನ್ನು ಅವರ ನೇತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನು ಅನುಭವಿಸಿ ಜೀವನಿಗೂ ಸುಖವನ್ನು ಉಣಿಸುವನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷ ಉಂಟು. ಅದೇನೆಂದರೆ:- ವಿಶ್ವರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ೧೯ ಮುಖಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಮುಖದಿಂದ ಯಾರುಯಾರಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮೊಡುವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದೆಂತೆನೆ “ದಕ್ಷಿಣಾಗತೋ ವಿಶ್ವಃ ಸತ್ಯಸ್ಥಃ ಸತ್ಯಭಾಗತಃ|| ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಮಧ್ಯಮಾನಾಂ ನೀಚಾನಾಂ ತತ್ತ್ವಮಾನಿನಾಂ| ತ್ರಿಭಿರ್ಮುಖೈಃ ಸವ್ಯಗತೈರವಸ್ಥಾ ಜಾಗ್ರದಾಹ್ವಯಾ| ಕರೋತ್ಯಯಂ ಮಧ್ಯಗಾಸ್ಯತ್ಯತೀಯೇನ ಸದೈವಹಿ|| ಉಚ್ಚಮಧ್ಯಾಂಶ್ಚ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ದಾಸಾನಾಂ ಜಾಗ್ರದಾಹ್ವಯಾ|| ಕರೋತ್ಯವಸ್ಥಾಮಂ ತ್ಯಸ್ಥೈಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರಾಸ್ಯೈಃ ಸವಿವಹಿ|| ನಿರಂಶಾನಾಂಚ ಸಾಂಶಾನಾಂ ಜಾಗ್ರದಾ ಸಂಪ್ರವರ್ತಕಃ| ಪುಂಸಾಮೇವಂ ವಾಮಗಾಸ್ಯೈಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮೇವಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ” ಚೇತನರ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸತ್ವಗುಣ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು ಸತ್ಯಭಾಗದಿಂದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ, ಮಧ್ಯಮರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಧಮರಾದ ಪುಷ್ಕರಾದಿಗಳಿಗೂ ಇಂತಹ ಮೂರು ಮುಖಗಳಿಂದ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಆ ಮೂರು ಮುಖಗಳಿಗೆ ಶೇರಿದ ಹಾಗೆ ನಡುವೆ ಇರುವ ಮೂರು ಮುಖಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮರು ಅಧಮರೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಜನರಿಗೂ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡುವನು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಶೇರಿದಹಾಗೆ ಇರುವ ಕಡೇ ಭಾಗದ ಮೂರು ಮುಖಗಳಿಂದ ದೈತ್ಯೋತ್ತಮರು, ಮಧ್ಯಮರು, ಅಧಮರಾದ ಸಾಂಶರು ನಿರಂಶರಾದ ದೈತ್ಯರು ಇವರುಗಳಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಹೀಗೆ ಬಲಗಡೆ ಮುಖಗಳು ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ಪುರುಷರಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುವದು. ಇದರಂತೆ ಗಜಮುಖಕ್ಕೆ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂಭತ್ತು ಮುಖಗಳಿಂದ ದೇವ ಮಾನುಷ ದೈತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಈ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ.

ನೆಲಸಿಹರು ದಿಗ್ವೇಶತೆಗಳಿಂ
ಕೆಲದಿ ಕರ್ಣಂಗಳಲಿ ತೀರ್ಥಂ
ಗಲಿಗೆ ಮಾನಿಗಳಾದ ಸುರನದಿ ಮುಖ್ಯನಿರ್ಜರರು ||
ಬಲದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿರುತಿಹರು ಬಾಂ
ಬೊಳೆಯಜನಕ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ನಿ
ಮ್ಫಲರನು ಮಾಡುವನೀಪರಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಜನರ || ೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ದಿಗ್ವೇಶತೆಗಳು, ಇಂಕೆಲದಿ=ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ಕರ್ಣಂಗಳಲಿ= ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ, ನೆಲಸಿಹರು= ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ತೀರ್ಥಂಗಳಿಗೆ=ಗಂಗಾ ಮೊದಲಾದ ತೀರ್ಥಗಳಿಗೆ, ಮಾನಿಗಳಾದ= ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ಸುರನದಿ ಮುಖ್ಯ=ದೇವ ಗಂಗೆಯೇ ಮೊದಲಾದ, ನಿರ್ಜರರು=ದೇವತೆಗಳು, ಬಲದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿರುತಿಹರು=ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಲದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ

ಇರುತ್ತಿರುವರು, ಬಾಂಬೊಳಿಯ=ಗಂಗೆಯ, ಜನಕ=ತಂದೆಯಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು, ಈ ಪರಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವ, ಜನರ=ಜನಗಳನ್ನು, ನಿರ್ಮಲರನು= ಶುದ್ಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನೆಲಸಿಹರು ಎಂಬೀ ಪದ್ಯದಿಂದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವೇಶತೆಗಳು ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವರು. “ಪುಷ್ಕರಾದ್ಯಾನಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ಗಂಗಾಧ್ಯಾಃಸರಿತಸ್ತಥಾ | ವಿಪ್ರಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣೇ ಕರ್ಣೇ ಸಂತೀತಿ ಮನುರಬ್ರವೀತ್” ಎಂಬ ಮನುವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪುಷ್ಕರ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಗಂಗಾ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯ ನದ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಲದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದಕವು ದೊರಕದೆ ಅಸಂದರ್ಭವಾದರೆ ‘ಸ್ವರ್ಣಸ್ಪರ್ಶನಾಚ್ಚುಚಿಃ’ ಎಂಬ ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ತನ್ನ ಕಿವಿಯ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೇ ಆಚಮನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಶುದ್ಧನಾಗುವನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿರುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಲದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಇರುವರೆಂದು ಯಾವ ವಿಪ್ರರು ಕರ್ಣಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವರೋ ಅವರನ್ನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ಶುಚಿಭೂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು.

ಚಿತ್ತಚೇಂದ್ರರು ಮನದೊಳಿಪ್ಪರು
ಕೃತ್ತಿವಾಸನಹಂಕಾರದಿ
ಚಿತ್ತ ಚೇತನ ಮಾನಿಗಳು ವಿಹಗೇಂದ್ರ ಘಣಿಪರೊಳು ||
ನಿತ್ಯದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಹತ್ತೊಂ
ಭತ್ತು ಮೊಗತೈಜಸನು ಸ್ವಪ್ನಾ
ವಸ್ಥಿಯೈದಿಸಿ ಜೀವರನ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಭುಗೈನಿಪ || ೧೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚಿತ್ತಚೇಂದ್ರರು=ಚಿತ್ತಜ=ಮನಢನು, ಇಂದ್ರ=ದೇವೇಂದ್ರ ಇವರುಗಳು, ಮನದೊಳು= ಮನಸ್ಸಿಗಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ, ಇಪ್ಪರು=ಇರುವರು. ಕೃತ್ತಿವಾಸನು=ಚರ್ಮ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ರುದ್ರದೇವರು. ಅಹಂಕಾರದಿ=ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವದಲ್ಲಿ (ಇರುವರು) ಚಿತ್ತಚೇತನ ಮಾನಿಗಳು=ಚಿತ್ತ ಚೇತನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ವಿಹಗೇಂದ್ರ=ಪಕ್ಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡ, ಘಣಿಪರೊಳು=ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶೇಷ ಇವರೊಳಗೆ ನಿತ್ಯದಲಿ, ಹತ್ತೊಂಭತ್ತು ಮೊಗ=೧೯ ಮುಖಗಳುಳ್ಳ, ತೈಜಸನು=ತೈಜಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೆಲೆಗೊಂಡು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ, ಜೀವರನ=ಜೀವರನ್ನು, ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥಿ=ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು, ಯೈದಿಸಿ=ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಪ್ರವಿವಿಕ್ತ=ವಿಶೇಷವಾದ ಏಕಾಂತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಸ್ವಪ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಭುಕ್=ಭುಂಜಿಸುವವನು, ಎನಿಪ=ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನಢ, ಇಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರು ಇರುವರು. ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಇರುವರು. ಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿ ಗರುಡನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳೆಂದು ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ, ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು, ಅಮುಖ್ಯತಯಾ ಗರುಡನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚೇತನಕೃಭಿಮಾನಿಗಳು ಶೇಷದೇವರು. ಇವರು ಚೇತನದಲ್ಲಿರುವರು. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆಯೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಜಮುಖ, ಎಡದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೯ ಮನುಷ್ಯ ಮುಖಗಳು, ಬಲದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೯ ಮನುಷ್ಯ ಮುಖಗಳು, ಹೀಗೆ ೧೯ ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ತೈಜಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದು ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಅಂದರೆ, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಗಜ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೂ, ಜೀವರಿಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಡಿಸಿ ಜೀವರೊಳಗಿದ್ದು ತಾನೂ ಆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಜೀವನಿಗೆ ಉಣಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅವನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತ ಭುಕ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವನೆಂದರ್ಥ.

ಜ್ಞಾನಮಯ ತೈಜಸನು ಹೃದಯ
ಸ್ಥಾನಯೈದಿಸಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬ ಭಿ
ಧಾನದಿಂಕರಿಸುತ್ತ ಚಿತ್ತುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಯನೆ ಕೊಡುತ ||

ಆನತೇಷ್ಟಪ್ರದನು ಅನುಸಂ
ಧಾನವೀಯದೆ ಸುಪ್ತಿಯೈದಿಸಿ
ತಾನೆ ಪುನರಪಿ ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗ್ರತಿ ಈವ ಚೇತನಕೆ || ೧೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಮಯ=ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ, ತ್ರೈಜಸನು=ತ್ರೈಜಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಹೃದಯಸ್ಥಾನ ಐದಿಸಿ=ಜೀವರನ್ನು ಹೃದಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದು, ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬಭಿದಾನದಿಂದ=ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಕರೆಸುತ=ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಚಿತ್ತುಖಿ=ಸ್ವರೂಪ ಸುಖಿದ, ವ್ಯಕ್ತಿಯನೆ ಕೊಡುತ=ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತ, ಆನತೇಷ್ಟಪ್ರದನು=ಆನತ=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಇಷ್ಟಪ್ರದನು=ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅನುಸಂಧಾನವೀಯದೆ ಜೀವರಿಗೆ ಈಗ ಹೀಗಿರುವೆನೆಂಬ ವಿಷಯವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸುಪ್ತಿಯೈದಿಸಿ=ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾನೆ=ತ್ರೈಜಸನೆ, ಪುನರಪಿ=ಪುನಃ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗ್ರತಿ= ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ, ಚೇತನಕೆ=ಚೇತನರಿಗೆ, ಈವ=ಕೊಡುವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ತ್ರೈಜಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಂಠಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಜೀವರನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೃದಯಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಇದೇ ತ್ರೈಜಸ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕನಾಗಿ ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಜೀವನಿಂದ ಕೂಡಿ ತ್ರೈಜಸನು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞನು ತನ್ನ ಆಲಿಂಗನದಿಂದ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯನ್ನು (ನಿದ್ರೆಯನ್ನು) ಕೊಡಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡಿಸುವನು. ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಲಿಂಗನವೇ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆ. ಆಗಿನ ಸುಖವೇ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖವು. ಜೀವನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಲಿಂಗನೆ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ವಾಯುದೇವರು ಜೀವನನ್ನು ನುಂಗಿ ರಮಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವರು, ರಮಾಸಮೇತ ತ್ರೈಜಸನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಲ್ಲಿ ಬರುವನು. ಅಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಲಿಂಗನ ದೊರೆಯುವದೆಂದು ಭಾವ. ತಮೋ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅನಿತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವನು. ಸುಷುಪ್ತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತರ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಾವದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ತ್ರೈಜಸನು ಮತ್ತೂ ಜೀವಕಳಾ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. ವಿಶ್ವನು ಜೀವಕಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ತ್ರೈಜಸನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಶ್ವ, ತ್ರೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ “ಜಾಗ್ರತ, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ:- ಮಾನಸ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯ:- “ಪುನಸ್ತ್ರೈಜಸ ಸಂಯುಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜೀವಕಳಾವೃತಃ| ಕಂಠೇ ಸಮಾಗತೋ ಸ್ವಪ್ನಃ ಪುನರ್ಭವತಿ ತತ್ರಹಿ|| ವಿಹಾಯ ತ್ರೈಜಸಂ ವಿಶ್ವೇ ಪುನಶ್ಚಕ್ಷೋಃ ಸಮಾಗತೆ|| ತದಾಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾಸ್ಯಾ ದೇವಂ ವಿಜ್ಞೇಯಮಂಜಸಾ” ನಿಂದೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ತ್ರೈಜಸ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿ ವಿಶ್ವನು ಜೀವಕಳಾ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಆಗ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯು ಜೀವನಿಗೆ ಮತ್ತೂ ಬರುವುದುತ್ವೈಜಸನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ತೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಬರಲು, ಜೀವರಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ (ಎಚ್ಚರಿಕೆ) ಬರುವುದು ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ನಾಲಿಗೆಯೊಳಹ ವರುಣ ಮತ್ಸ್ಯಣು
ನಾಲಿಗೆಯೊಳುಪೇಂದ್ರ ಇಂದ್ರನು
ತಾಳು ಪರ್ಜನ್ಯಾಖ್ಯ ಸೂರ್ಯನು ಅರ್ಧಗರ್ಭನಿಹ ||
ಆಲಿಯೊಳು ವಾಮನ ಸುಭಾಮನ
ಫಾಲದೊಳು ಶಿವಕೇಶವನು ಸುಕ
ಪೋಲದೊಳಗೆ ರತಿಕಾಮನು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ || ೧೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನಾಲಿಗೆಯೊಳು, ವರುಣ=ವರುಣನು, ಮತ್ಸ್ಯ=ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಹ=ಇರುವರು, ಅಣುನಾಲಿಗೆಯೊಳು=ಕಿರಿನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ, ಉಪೇಂದ್ರ, ಇಂದ್ರನು, (ಇರುವರು) ತಾಳು=ಗಂಟಲು ಒಳಗೆ, ಪರ್ಜನ್ಯಾಖ್ಯ ಸೂರ್ಯನು=ಪರ್ಜನ್ಯ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಅರ್ಧಗರ್ಭ=ಅರ್ಧಗರ್ಭನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಹ=ಇರುವರು, ಆಲಿಯೊಳು=ಕಣ್ಣಿನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಸುಭಾಮನ=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವತೆಯು, ವಾಮನ=ವಾಮನರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು, ಫಾಲದೊಳು=ಹಣೆಯೊಳಗೆ, ಶಿವ=ಈಶ್ವರನು, ಕೇಶವ=ಕೇಶವಮೂರ್ತಿಯು, ಇರುವರು. ಸುಕಪೋಲದೊಳಗೆ, ರತಿಕಾಮನು=ರತಿಪತಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನು, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ=ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಾಲಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಮೇತನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಾಮಾಂತರಗಳಿಂದ ವಾಸಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು. ಕಿರಿನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಉಪೇಂದ್ರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಗಂಟಲು ಒಳಗೆ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಅರ್ಧಗರ್ಭನೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು. ಕಣ್ಣುಗಳ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಭಾಮನ ಎಂಬ ದೇವತಾ ಸಮೇತನಾಗಿ ವಾಮನದೇವರು ಇರುವರು. ಹಣೆಯೊಳಗೆ ರುದ್ರದೇವರು, ಕೇಶವ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು. ಕಪೋಲಗಳಲ್ಲಿ ರತಿಪತಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನು, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಇರುವರು.

**ರೋಮಗಳಲಿ ವಸಂತ ತ್ರಿಕಕು
ದ್ಧಾಮ ಮುಖದೊಳಗಗ್ನಿ ಭಾರ್ಗವ
ತಾಮರಸ ಭವವಾಸುದೇವರು ಮಸ್ತಕದೊಳಿಹರು ||
ಈಮನದೊಳಿಹ ವಿಷ್ಣು ಶಿಖದೊಳು
ಮಾಮಹೇಶ್ವರ ನಾರಸಿಂಹ
ಸ್ವಾಮಿ ತನ್ನನುದಿನದಿ ನೆನೆವರಪಮೃತ್ಯು ಪರಿಹರಿಪ || ೧೬ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ರೋಮಗಳಲಿ, ವಸಂತ=ವಸಂತ ಋತುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ವಸಂತನು, ತ್ರಿಕಕುದ್ಧಾಮ= ತ್ರಿ=ಮೂರಾದಂಥಾ, ಕಕುತ್=ಗೂಳಿ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ, ಕತ್ತಿಗೂ ಬೆನ್ನಿಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗಂಟೆಗೆ ಕುತ್ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಅದರಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ಧಾಮ=ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಾದಿ ಮನೆಗಳುಳ್ಳಂಥಾ ತ್ರಿಕಕುದ್ಧಾಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನು. ಮುಖದೊಳಗೆ, ಬಾಯೊಳಗೆ ಅಗ್ನಿ=ಅಗ್ನಿಯು, ಭಾರ್ಗವ=ಪರಶುರಾಮ ದೇವರು ಇರುವರು, ಮಸ್ತಕದೊಳು=ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾಮರಸಭವ=ಕಮಲೋದ್ಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿಯೂ ಇಹರು=ಇರುವರು, ಮನದೊಳು, ಈ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ವಿಷ್ಣು=ವಿಷ್ಣುರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು, ಶಿಖದೊಳು=ಶಿಖೆಯಲ್ಲಿ, ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ=ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರರೂ ಮತ್ತು ನಾರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ=ನರಸಿಂಹ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದು, ತನ್ನನ್ನು, ದಿನದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ, ನೆನೆವರ= ಧ್ಯಾನಿಸುವವರ, ಅಪಮೃತ್ಯು=ಅಪಮೃತ್ಯುವನ್ನು, ಪರಿಹರಿಪ=ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ರೋಮಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತನು, ತ್ರಿಕಕುದ್ಧಾಮ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು. ಮುಖದೊಳಗೆ ಅಗ್ನಿ, ಪರಶುರಾಮರು ಇರುವರು. ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿ ಇರುವರು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ವಿಷ್ಣು ಇರುವರು. ಚಂಡಿಕೆ (ಬುಟ್ಟು) ಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರರು ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವರು. “ಉಗ್ರಂ ವೀರಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣು” ಇತ್ಯಾದಿ ನೃಸಿಂಹ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಜಪಿಸುತ್ತಾ ನರಸಿಂಹ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಅಪಮೃತ್ಯುಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವನು.

**ಮೌಳಿಯಲ್ಲಿಹ ವಾಸುದೇವನು
ಏಳಧಿಕ ನವಜಾದಿ ರೂಪವ
ತಾಳಿ ಮುಖದೊಳು ನಯನ ಶ್ರವಣಾದ್ಯವಯವಗಳಲ್ಲಿ||
ಆಳರಸು ತಾನಾಗಿ ಸತತ ಸ
ಲೇಲೆಗೈವೃತಲಿಪ್ಪ ಸುಖಮಯ
ಕೇಳಿಕೇಳಿಸಿ ನೋಡಿನೋಡಿಸಿ ನುಡಿದುನುಡಿಸುವನು|| ೧೭ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮೌಳಿಯಲಿ=ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೆ, ಇಹ=ಇರುವ, ವಾಸುದೇವನು, ಏಳಧಿಕನವ=೭+೯=೧೬ ಸಂಖ್ಯಾಉಳ್ಳ, ಅಜಾದಿರೂಪವ=ಅ, ಅ, ಇ ಮೊದಲಾದ ೧೬ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಅಜ, ಆನಂದ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಾಳಿ= ಧರಿಸಿ, ಮುಖದೊಳು=ಮುಖಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಯನ ಶ್ರವಣಾದ್ಯವಯವಗಳಲಿ=ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ, ಆಳು, ಅರಸು ತಾನಾಗಿ, ಭೃತ್ಯನು ಯಜಮಾನನು ತಾನೇ ಆಗಿ, ಸತತ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸುಲೀಲೆ ಗೈವೃತಲಿಪ್ಪ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಸುಖಮಯ=ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಕೇಳಿ=ಕಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನು ಕೇಳಿ, ಕೇಳಿಸಿ=ಜೀವನು

ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ನೋಡಿ=ತಾನು ನೋಡಿ, ಜೀವನಿಂದ ನೋಡಿಸಿ, ನುಡಿದು=ತಾನು ನುಡಿದು, ನುಡಿಸುವನು=ಜೀವರಿಂದ ನುಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತಲೆಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಕಾರ ಮೊದಲು ಅವರೆಗೂ ಆಗುವ ೧೬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ, ಅಜ, ಆನಂದ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ೧೬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಭುವಾಗಿಯೂ, ಭೃತ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ವಿಹಾರ ಮಾಡುವನು. ತಾನು ಸುಖ ಸ್ವರೂಪನಾದರೂ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಸರ್ವರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಜೀವರನ್ನು ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡುವನು, ನೋಡಿ ನೋಡಿಸುವನು. ತಾನು ಮಾತನಾಡಿ ಜೀವರಿಂದಲೂ ಮಾತನಾಡಿಸುವನು.

**ಎರಡಧಿಕ ಎಪ್ಪತ್ತೆನಿಪಸಾ
ವಿರದನಾಡಿಗೆ ಮುಖ್ಯಏಕೋ
ತ್ತರ ಶತಗಳಲ್ಲಿಹವು ನೂರಾಒಂದು ಮೂರ್ತಿಗಳು ||
ಅರಿತು ದೇಹದಿ ಕಲಶನಾಮಕ
ಹರಿಗೆ ಕಳೆಗಳೆಂದು ನೈರಂ
ತರದಿ ಪೂಜಿಸುತಿಹರು ಪರಮಾದರದಿ ಭೂಸುರರು || ೧೮ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಎರಡಧಿಕ ಎಪ್ಪತ್ತೆನಿಪ=೨೨ ಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ, ಸಾವಿರದ ನಾಡಿಗೆ, ಒಟ್ಟು ೨೨೦೦೦ ಸಹಸ್ರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯ=ಮುಖ್ಯವಾದುದು, ಏಕೋತ್ತರ ಶತಗಳು=೧೦೧ ನಾಡಿಗಳು. ಅಲ್ಲಿ=ಆ ೧೦೧ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನೂರು ಒಂದು ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಇಹವು=ಇರುವುವು, ಅರಿತು=ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು, ದೇಹದಿ=ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ಕಲಶನಾಮಕಹರಿಗೆ, ಕಲಶ ನಾಮಕ ಹರಿಗೆ, ಕಳೆಗಳೆಂದು=೧೦೧ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಕಳೆಗಳೆಂದು, ನೈರಂತರದಿ=ನಿರಂತರ-ದಲ್ಲಿ, ಭೂಸುರರು=ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಪರಮಾದರದಿ ಪೂಜಿಸುತಿಹರು=ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಎರಡಧಿಕ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಭಿಷೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ನಾವು ಮಾಡುವ ಕಲಶಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಆವಾಹನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ೧೦೧ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ದೇಹಗತ ೧೦೧ ಮುಖ್ಯನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಒಟ್ಟು ನಮ್ಮ ದೇಹಗತ ಪ್ರಧಾನ ನಾಡಿಗಳು ೨೨೦೦೦, ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ೧೦೧ ನಾಡಿಗಳು, ಆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಲಶಸ್ಯ ಮುಖೇ ವಿಷ್ಣುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಕಲಶನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ೧೦೧ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಆವಾಹನ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ತಂತ್ರಸಾರರೀತ್ಯಾ ದೇವತಾರ್ಚನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿದೆ. 'ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತಯಃ ಆತ್ಮಾದ್ಯಾ ವಾಸುದೇವಾದ್ಯಾ ವಿಶ್ವಾದ್ಯಾ ಮತ್ಸ್ಯ ಕಚ್ಚಪೌ ಕೋಡೋ ನೃಸಿಂಹಃ ಸವಟುರ್ಜಾಮದಗ್ನಿ ರಘೂದ್ವಹೌ|| ವಾಸಿಷ್ಠಯಾದವೌ ಕೃಷ್ಣಾವಾತ್ರೇಯೋ ಬುದ್ಧಕಲ್ಕಿನೌ| ಶಿಂಶು ಮಾರಶ್ಚೇತಿ ಶತಂಕಲಾಃ ಕಲಶದೇವತಾಃ||' ಅಜಾದಿ ೫೧, ಕೇಶವಾದಿ ೨೪, ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬ ೪ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಇವು ೪. ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರಿಯ ಇವು ೪, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ೧೦, ವೇದವ್ಯಾಸ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಶಿಂಶುಮಾರ, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ. ಅಂತು ೧೦೧ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇವು ಕಲಶ ಮೂರ್ತಿಯ ಕಳಾಭೂತವೆಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳೇ ನಮ್ಮ ದೇಹಗತ ೧೦೧ ಮುಖ್ಯ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಇವುಗಳೂ ಕಲಶನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಳೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾದರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದರ್ಥ. ಬರೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ; ಇದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

**ಇದಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವವು ಎರ
ಡಧಿಕ ದಶನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ ಸುರ
ನದಿಯು ಮೊದಲಾದಮಲತೀರ್ಥಗಳಿಹವು ಕರಣದಲಿ ||**

ಪದುಮನಾಭನು ಕೇಶವಾದಿ
ದ್ವಿದಶ ರೂಪದಲಿಪ್ಪ ನಲ್ಲತಿ
ಮೃದುಳವಾದ ಸುಷುಮ್ಮದೊಳಗೆಕಾತ್ಮನಿಸುವನು || ೧೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಇದಕೆ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ, ಕಾರಣವೆನಿಸುವ=ಮೂಲಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿರುವ, ಎರಡಧಿಕ ದಶನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ=೧೨ ನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ, ಸುರನದಿಯು ಮೊದಲಾದ ಅಮಲ ತೀರ್ಥಗಳು=ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳು, ಇಹವು=ಇರುವುವು, ಪದುಮನಾಭನು, ಕೇಶವಾದಿ ದ್ವಿದಶರೂಪದಲಿ=ಕೇಶವ ಮೊದಲು ದಾಮೋದರನವರೆಗೂ ಆಗುವ ೧೨ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಅಲ್ಲಿ=ಆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲಿ, ಇಪ್ಪು= ಇರುವನು. ಅತಿ ಮೃದುಳವಾದ, ಸುಷುಮ್ಮದೊಳಗೆ=ಸುಷುಮ್ಮಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ, ಏಕಾತ್ಮನಿಸುವನು=ಏಕಾತ್ಮನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦೧ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತಗಳಾದ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ನಾಡಿಗಳು ೧೨ ಪ್ರಧಾನವಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಮೊದಲಾದ ೧೨ ನದಿಗಳು ಅಂದರೆ ಆ ನದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ವಾಸಮಾಡುವರು. ಆ ನಾಡಿಗಳ ಮತ್ತು ನದಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು ತಮ್ಮ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. “ಒಂದೊಂದು ನದಿಗಳು ಕುಂದಾದೆ ಹನ್ನೆರಡಾರಲ್ಲಿಹವು ಮಂದಾಕಿನೀ ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ, ಭಾನುನಂದನೆ ಪಿಂಗಳಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ, ಗಾಂಧಾರಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟು ಕಾವೇರಿ, ಹಸ್ತಿನೀಗೆ ಸಿಂಧು ನದಿಯೆನ್ನಿ, ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ಸಂದೀದೆ ನೋಡಿ ಲಂಬುನಾಡಿಯಲ್ಲಿ, ಚಂದುಳ್ಳ ಗೋಮತಿ ಮಧ್ಯನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಪುನ್ನಾಡಿ ಗಂಡಿಕೆ ನೋಡಿ, ಸರಸ್ವತೀ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಂದಾ, ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ ಕುಹದಿ ಸೋವನಂದಿನಿ, ತಾಪತೀ ಶಂಕೀಣಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸವೆಂದು ತಿಳಿ, ಗೋದೆ ವಾರುಣಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದವಾದ ಪೂಷಾ (ಪೂರ್ಣಾ) ಪಯಸ್ವಿನೀಯಿಂದ ಪುಟ್ಟಿಪಾದು ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಪೊಂದಿಕೊಂಡಿಪ್ಪವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತುತಿಸಿ ಮಿಂದು ಪರಮ ಪದವೀಯ ಪಡಕೊಂಬೋರು ಬೃಂದಾರಕ ವಂದ್ಯ ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲರೇಯನ ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಳ್ ಮಹಾತ್ಮರು ಬಲ್ಲರು” ಈ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ,

- ೧ ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ
- ೨ ಪಿಂಗಳಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಮುನೆ
- ೩ ಗಾಂಧಾರಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ
- ೪ ಹಸ್ತಿನೀ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಧು
- ೫ ಅಲಂಬು ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ
- ೬ ಮಧ್ಯನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಮತಿ
- ೭ ಪುನ್ನಾಡಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡಿಕೆ
- ೮ ಸರಸ್ವತೀ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಂದಾ ಕೃಷ್ಣವೇಣೀ
- ೯ ಕುಹನಾಡೀ - ಕಾಳಿಂದೀ
- ೧೦ ಶಂಕೀಣಿ - ತಪತೀ
- ೧೧ ವಾರುಣಿ - ಗೋದಾವರಿ
- ೧೨ ಪೂಷಾ - ಪಯಸ್ವಿನೀ

ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾನತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿರೆಂದು ವಿಜಯದಾಸರಾಯರವರ ಸುಳಾದಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಲದ ಕಿವಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಇರುವವು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೇಶವ ಮೊದಲು ದಾಮೋದರನವರೆಗೂ ಆಗುವ (೧೨) ದ್ವಾದಶ, ರೂಪಗಳಿಂದ ಆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವನು. ಎಲ್ಲಾ ನಾಡಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲಾಧಾರವಾದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ಮಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಏಕಾತ್ಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಾಸಮಾಡುವನು. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಚಿಂತಿಸುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಆಮ್ನಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಶ್ರೀ ಪ್ರ
ದ್ಯುಮ್ನದೇವನು ದೇಹದೊಳಗೆ ಸು
ಷುಮ್ನಾದಿಡಾಪಿಂಗಳದಿ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವಾದಿರೂಪದಲಿ ||
ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮನು ವಾಣಿ ವಾಯುಚ
ತುರ್ಮುಖರೊಳಗಿದ್ದಖಿಲಜೀವರ
ಕರ್ಮಗುಣವನನುಸರಿಸಿ ನಡೆವನು ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನು || ೨೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಆಮ್ನಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ=ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ, ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮನು=ನಿರ್ದೋಷ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನು= ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ದೇವನು, ದೇಹದೊಳಗೆ, ಸುಷುಮ್ನಾದಿ=ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ, ಇಡಪಿಂಗಳದಿ= ಇಡಾ, ಪಿಂಗಳಾ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವಾದಿರೂಪದಲಿ=ವಿಶ್ವ, ತ್ರೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ, ವಾಣಿ=ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು, ವಾಯು, ಚತುರ್ಮುಖರ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಒಳಗಿದ್ದು, ಅಖಿಲಜೀವರ, ಕರ್ಮ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ನಡೆವನು= ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸುಷುಮ್ನಾದಿ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗಳಿಂದಲೂ ವಾಸುಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ದೋಷ ಸ್ವರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ, ಸಕಲ ಲೋಕವನ್ನೂ ಏಕಾಕಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಕನಾಗಿ ಅಖಂಡವಾಗಿ ಸುಷುಮ್ನಾ, ಇಡಾ, ಪಿಂಗಳಾ ಎಂಬ ಮೂರು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಈ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಸರಸ್ವತೀ, ವಾಯುದೇವರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇರುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪಿಯಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೇ, ವಿಶ್ವ, ತ್ರೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಎಂಬ ೩ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು, ಸಕಲ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರವರ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು.

ಅಬ್ಧಯನ ಋತುಮಾಸ ಪಕ್ಷ ಸು
ಶಬ್ದದಿಂದಲಿ ಕರೆಸುತಲಿನೀ
ಲಾಬ್ಧವರ್ಣನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ್ಯೆದು ರೂಪದಲಿ ||
ಹಬ್ಧಿಹನು ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಕರು
ಣಾಬ್ಧಿ ನಾಲ್ಕತ್ತೈದು ರೂಪದಿ
ಲಭ್ಯನಾಗುವನೀಪರಿಯುಧೇನಿಸುವ ಭಕುತರಿಗೆ || ೨೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಅಬ್ಧ=ವರ್ಷವು, ಅಯನ, ಋತು, ಮಾಸ, ಪಕ್ಷ ಇವುಗಳ ಸುಶಬ್ದದಿಂದಲಿ=ಉತ್ತಮವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ, ಕರೆಸುತ=ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ನೀಲಾಬ್ಧವರ್ಣ= ನೀಲ ಕಮಲದಂತೆ ಬಣ್ಣುಳ್ಳ, ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ, ಐದು ರೂಪದಲಿ=೩ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಸರ್ವತ್ರದಲಿ=ಸರ್ವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕರುಣಾಬ್ಧಿ=ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಹಬ್ಧಿಹನು=ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು, ಈ ಪರಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಧೇನಿಸುವ= ಧ್ಯಾನಮಾಡುವ, ಭಕುತರಿಗೆ=ಭಕ್ತರಿಗೆ, ನಲವತ್ತೈದು ರೂಪದಿ=೪೫ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಲಭ್ಯವಾಗುವನು. ಧ್ಯಾನಗೋಚರನಾಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅಬ್ಧಾದಿಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಚಿಂತನಾಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ವರ್ಷ ೧. ಅಯನ ೨. ಋತು ೬. ಮಾಸ ೧೨. ಪಕ್ಷ ೨೪. ಅಂತು ೪೫ ರೂಪಗಳು. ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ೪೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂವತ್ಸರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು, ಇಂತಹ ೪೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧೇನಿಸುವರೋ, ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅದರಂತೆಯೆ ಧ್ಯಾನಗೋಚರನಾಗುವನು.

ಐದು ರೂಪಾತ್ಮಕನು ಇಷ್ಟ
ತ್ತೈದು ರೂಪದಲಿಷ್ಟ ಮತ್ಥದಿ
ನೈದು ತಿಥಿ ಇಷ್ಟತ್ತಾಲ್ಕರಿಂದ ಪೆಚ್ಚಿಸಲು ||

ಯೈದುವನು ಅರವತ್ತಧಿಕಮುನ್ನೂ
ರಾದ ದಿವಸಾಷ್ಟಯನೊಳಗೆ ಮನ
ತೊಯ್ದವಗೆ ತಾಪತ್ರಯ ಮಹದೋಷವೆಲ್ಲಿಹವೋ || ೨೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಐದು ರೂಪಾತ್ಮಕನು=ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪದಲಿ=ಅಬ್ಬಾದಿ ಐದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ೫ ರೂಪಗಳಂತೆ, ೫X ೫=೨೫ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಇಪ್ಪ=ಇರುವನು. ಮತ್ತು, ಹದಿನೈದು ತಿಥಿ=ಪಾಡ್ಯ ಮೊದಲು ಪೂರ್ಣಿಮೆವರಿಗೂ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಪಾಡ್ಯ ಮೊದಲು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ವರೆಗೂ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ೧೫ ತಿಥಿಗಳನ್ನು, ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಪೆಚ್ಚಿಸಲು=ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕಾಗುವ ೨೪ ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಲು, ಅರವತ್ತಧಿಕ ಮುನ್ನೂರು=೩೬೦ ದಿವಸಗಳು ಯೈದುವದು =ಆಗುವವು. ಆದ ದಿವಸಾಷ್ಟಯ=ಆ ದಿವಸಗಳ ನಾಮಧೇಯ ಉಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಳಗೆ, ಮನತೊಯ್ದವಗೆ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟವನಿಗೆ, ತಾಪತ್ರಯ=ತಾಪತ್ರಯವೆಂಬ, ಮಹದೋಷ =ಮಹಾದೋಷವು, ಎಲ್ಲಿಹವೋ=ಎಲ್ಲಿರುವವೋ, ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಪಂಚರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸಂವತ್ಸರ, ಅಯನ, ಋತು, ಮಾಸ, ಪಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಐದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣ ಎಂಬೈದು ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವನು. ಹೀಗೆ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಐದರಿಂದ ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ೨೫ ರೂಪಗಳಾಗುವವು. ಈ ೨೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಂವತ್ಸರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಮತ್ತು ೧ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ೧೫ ದಿವಸಗಳು. ತಿಂಗಳಿಗೆ ಶುಕ್ಲ, ಕೃಷ್ಣವೆಂಬ ೨ ಪಕ್ಷಗಳು, ೧೨ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೪ ಪಕ್ಷಗಳಾಗುವವು. ಪರಮಾತ್ಮನು ೩೬೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ಆದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ದಿವಸ ನಾಮಧೇಯದಿಂದಿರುವನು, ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟು ದೃಢವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವವನಿಗೆ ತಾಪತ್ರಯ ದೋಷವೆಂಬುದು ಎಂದಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದಿವಸ ಯಾಮ ಮುಹೂರ್ತ ಘಟಿಕಾ
ದ್ಯವಯವಗಳೊಳಿದ್ದು ಗಂಗಾ
ಪ್ರವಹದಂದದಿ ಕಾಲನಾಮಕ ಪ್ರವಹಿಸುತಲಿಪ್ಪ||
ಇವನ ಗುಣರೂಪ ಕ್ರಿಯಂಗಳ
ನಿವಹದೊಳು ಮುಳಿಗ್ಯಾಡುತಲಿ ಭಾ
ರ್ಗವಿ ಸದಾನಂದಾತ್ಮಳಾಗಿಹೆಲ್ಲ ಕಾಲದಲಿ|| ೨೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ದಿವಸ=ಪಾಡ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದಿವಸಗಳು, ಅಥವಾ ಹಗಲು, ಯಾಮ=ಝಾಮ, ಮುಹೂರ್ತ= ೨ ಘಳಿಗೆಯಕಾಲ, ಘಟಿಕಾದಿ=ಘಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದ, ಅವಯವಗಳೊಳಿದ್ದು=ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಂದದಿ= ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ, ಕಾಲನಾಮಕ=ಕಾಲನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಪ್ರವಹಿಸುತಲಿ=ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಾ ಅಂದರೆ, ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹವು ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಮುಂದೆ ನೀರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಹಿಂದೆ ನೀರು ಬರುತ್ತಲೆ ಇರುವುದೋ ಹಾಗೆ, ಒಂದು ಘಳಿಗೆ ಯಾಗುತ್ತಾ ಮತ್ತೊಂದು ಘಳಿಗೆ ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಪ್ರವಾಹ ರೂಪದಿಂದ, ಇಪ್ಪ=ಇರುವನು, ಇವನ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣರೂಪ ಕ್ರಿಯಂಗಳ=ಗುಣ=ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳು, ರೂಪ=ಅಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪಗಳು, ಕ್ರಿಯಂಗಳ=ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಗಳು, ಇವುಗಳ, ನಿವಹದೊಳು=ಮಡುವಿನೊಳಗೆ, ಮುಳಿಗ್ಯಾಡುತಲಿ, ಭಾರ್ಗವಿ=ರಮಾ ದೇವಿಯರು, ಸದಾನಂದಾತ್ಮಳಾಗಿ=ಸದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದಸ್ವರೂಪಳಾಗಿ, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ=ಪ್ರಳಯಾದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ, ಇಹಳು= ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕಾಲನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಲವನಿಮೇಷಾದ್ಯವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹ ರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ದಿವಸಗಳು, ಝಾಮ, ಮುಹೂರ್ತ, ಘಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದವು ದಿವಸಗಳಿಗೆ ಅಂಗಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಕಾಲ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನು. ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹವು ಹೇಗೆ ನೀರುಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಲೆ ಇರುವುದೋ, ಹೋದ ನೀರು ಹೇಗೆ ಹಿಂದಿರುಗದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ದಿವಸದಲ್ಲಾದರೂ ಘಳಿಗೆಮೇಲೆ ಘಳಿಗೆ, ಮುಹೂರ್ತದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಹಗಲಾದ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿ, ಪುನಃ ಹಗಲು ಹೀಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರವಾಹೋಪಮಾನ ಕೊಟ್ಟರು. ಸಾಮಾನ್ಯ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಗುಣವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹೋಪಮಾನ ಏಕೆಂದರೆ ಮಿಗಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಕಾಲ ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹೋಪಮಾನ ಕೊಟ್ಟರೆಂದು

ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಭಗವಂತನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳು, ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಅನಂತಾನಂತ ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಗಳೆಂಬ ದೊಡ್ಡಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ರಮಾ ದೇವಿಯರು ಮುಳಗಿ ಆಡುತ್ತಾ ಅಂದರೆ ಅವುಗಳ ಪಾರಗಾಣದೆ, ಪಾರುಗಾಣುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಯಾರಾದರು ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಆ ಕಾರ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮನಃಕ್ಷೇಶವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ರಮಾದೇವಿಯರು ಕ್ಷೇಶಪಡುವರೋ ಅಂದರೆ, ಇಲ್ಲ; ಸದಾ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪರಾಗಿಯೇ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವರು.

ವೇದ ತತಿಗಳ ಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಧ
ರಾಧರನ ಗುಣರೂಪ ಕ್ರಿಯುಗ
ಳಾದಿಮಧ್ಯಾಂತವನು ಕಾಣದೆ ಮನದಿ ಯೋಚಿಸುತ ||
ಆದಪೆನೆ ಈತನಿಗೆ ಪತ್ನಿ ಕೃ
ಪೋದಧಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು ಲೋ
ಕಾಧಿಪನು ಭಿಕ್ಷುಕನ ಮನೆಯೌತನವ ಕೊಂಬಂತೆ || ೨೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವೇದ ತತಿಗಳ=ವೇದ ಸಮೂಹಗಳಿಗೆ, ಮಾನಿ=ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಧರಾ ಧರನ=ಭೂಧರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣರೂಪ ಕ್ರಿಯುಗಳ, ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತವನು=ಮೊದಲು, ಮಧ್ಯ, ಕೊನೆಯನ್ನು, ಕಾಣದೆ, ಈತನಿಗೆ, ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಪತ್ನಿ=ಹೆಂಡತಿಯು, ಆದಪೆನೆ=ಪ್ರತಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ನಾನೇ ಆಗುವೆನೇ ಎಂದು, ಮನದಿ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಇರುವರು. ಕೃಪೋದಧಿಯು= ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಹರಿಯು, ಲೋಕಾಧಿಪನು=ಮಹಾರಾಜನು, ಭಿಕ್ಷುಕನ ಮನೆ ಔತನವ, ಕೊಂಬಂತೆ= ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ, ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾಕಲೈನ ಕಾಣರೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ವೇದ ಸಮೂಹಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯರಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣರೂಪಕ್ರಿಯುಗಳ ಅದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣದೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುತ್ತಾ ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಅವತಾರದಲ್ಲಿಯೂ ನಾನೇ ಪತ್ನಿಯಾದೇನೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ಅವತಾರವಾದೀತು, ಯಾವಾಗ ಪತ್ನಿಯಾದೇನೆಂಬ ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂಬ ಭಾವ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವರಮಣನಾದುದರಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯರಿಂದ ತನಗೇನೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದುದರಿಂದ ಆಕೆಯ ಸೇವೆಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಭಿಕ್ಷುಕನ ಮನೆಯ ಔತನವನ್ನು ಮಹಾರಾಜನು ಅಂಗೀ ಕರಿಸುವಂತೆ ತಾನು ಆಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು.

ಕೋವಿದರು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು ಶ್ರೀ
ದೇವಿಯೊಳಗಿಹ ನಿಖಿಳ ಗುಣತೃಣ
ಜೀವನಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಯುಕುತಿಯಲಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಮದಿಂದ||
ದೇವಿ ದೇವಿಯು ಇಷ್ಟಳೆಂದರಿ
ದಾವಿರಿಂಚಿಯ ಜನನಿ ಈತನ
ಯಾವಕಾಲದಲರಿಯಳೆಂತನೆ ನರರ ಪಾಡೇನು || ೨೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕೋವಿದರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಚಿತ್ತೈಸುವುದು=ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಶ್ರೀದೇವಿಯೊಳಗೆ, ಇಹ=ಇರುವ, ನಿಖಿಳ ಗುಣ=ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳು, ತೃಣ ಜೀವನಲಿ=ಜೀವರಪೈಕಿ ಕಡೆಯವನಾದ ತೃಣ ಜೀವರಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಪಿಸಿ= ಇರುವವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಯುಕುತಿಯಲಿ=ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ, ಮತ್ತು ಕ್ರಮದಿಂದ=ತೃಣಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರವರೆವಿಗೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮದಿಂದ=ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಆಗುವವೋ ಅಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ, ದೇವಿ ದೇವಿಯು=ದೇವಿಯರಿಗೆ ದೇವಿಯರಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು, ಇಷ್ಟಳೆಂದು=ಇರುವರೆಂದು, ಅರಿದು=ತಿಳಿದು, ಆವಿರಿಂಚಿಯ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜನನಿ=ತಾಯಿಯಾದ, ರಮಾದೇವಿಯರು, ಈತನ=ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಯಾವಕಾಲದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅರಿಯಳು=ಅರಿಯರು, ಯೆಂತೆನೆ=ಅಂದಮೇಲೆ, ನರರ=ಮನುಷ್ಯರ ಪಾಡೇನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಶದಮಾಡುತ್ತಾರೆ:- ಪಂಡಿತರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣಗಳು ಒಬ್ಬ ಅಧಮನಾದ ತೃಣ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸೋಣ, ಅದರಮೇಲೆ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾದ ಚೇತನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಬನ್ನಿರಿ! ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯರು ದೇವತೆಗಳು ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರವರೆಗೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುವವು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಗುಣಗಳು ರಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಿವೆ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ! ಇಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ರಮಾದೇವಿಯರು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪಾರಗಾಣರು. ಅಂದಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಅತ್ಯಲ್ಪರಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಪಾಡೇನು! ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಯತ್ನಿಂಚಿತ್ ಬಲ್ಲರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕ್ಷೀರದಧಿ ನವನೀತ ಘೃತದೊಳು
ಸೌರಭರಸಾಹ್ವಯನೆನಿಸಿ ಶಾಂ
ತೀರಮಣ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೆಂದೆಂಬಾ ||
ಈರೆರಡುನಾಮದಲಿ ಕರಸುವ
ಭಾರತೀ ವಾಗ್ಗೇವಿ ವಾಯು ಸ
ರೋರುಹಾಸನರಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿಹನೆಲ್ಲಕಾಲದಲಿ || ೨೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕ್ಷೀರ=ಹಾಲು, ದಧಿ=ಮೊಸರು, ನವನೀತ=ಬೆಣ್ಣೆ, ಘೃತದೊಳು= ತುಪ್ಪ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಸೌರಭರಸಾಹ್ವಯನೆನಿಸಿ= ವಾಸನಾರೂಪನೆಂತಲೂ, ರಸರೂಪನೆಂತಲೂ, ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಶಾಂತೀರಮಣ= ಶಾಂತೀಪತಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯಾ, ಇಚ್ಛಾ, ಶಕ್ತಿಯೆಂದೆಂಬ=ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಈರೆರಡು ನಾಮದಲಿ=ಃ ನಾಮಗಳಿಂದ, ಕರೆಸುವ= ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ, ಭಾರತೀ= ಭಾರತೀದೇವಿಯರು, ವಾಗ್ಗೇವಿ=ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯವರು, ವಾಯು= ವಾಯುದೇವರು, ಸರೋರು ಹಾಸನರಲ್ಲಿ=ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನೆಲಸಿಹನು=ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದಧಿಕ್ಷೀರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿರುವ ಸುವಾಸನೆ, ರುಚಿ ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ, ಶಾಂತೀಪತಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ, ಜ್ಞಾನರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದಿಂದ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿಯೂ, ಇಚ್ಛಾರೂಪದಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಶಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಭಾರತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವದಾ ಇರುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ವಸುಗಳೆಂಟು ನವಪ್ರಜೇಶರು
ಶ್ವಸನಗಣರೈವತ್ತು ಏಕಾ
ದಶದಿವಾಕರರನಿತು ರುದ್ರರು ಅಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು ||
ದಶವಿಹೀನ ಶತಾಖ್ಯರಿಸುಮ
ನಸರೊಳಗೆ ಚತುರಾತ್ಮ ನಿಯಾ
ಮಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಸಮೀರಖಗಪಘನಂದ್ರರೊಳಗಿದ್ದು || ೨೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಸುಗಳೆಂಟು=ಅಷ್ಟವಸುಗಳು, ನವಪ್ರಜೇಶರು= ಪ್ರಜೇಶರು, ಶ್ವಸನಗಣರೈವತ್ತು=೨೦ ಮರುದ್ಗಣರು, ಏಕಾದಶ ದಿವಾಕರು=೧೧ ಸೂರ್ಯರು, ಅನಿತು ರುದ್ರರು=ಅಷ್ಟೇ ರುದ್ರರು, ಅಂದರೆ ೧೧ ರುದ್ರರು, ಅಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು=ಅಶ್ವಿನಿ ದೇವತೆಗಳು ಇಬ್ಬರು, ದಶವಿಹೀನ ಶತಾಖ್ಯ=೧೦ ಕಮ್ಮಿ ನೂರು ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ, ಈ ಸುಮನಸರೊಳಗೆ=ಈ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ಚತುರಾತ್ಮ=ಅನಿರುದ್ಧನು ಉ ರೂಪಾತ್ಮಕನು, ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಸಮೀರ=ವಾಯುದೇವರು, ಖಗಪ=ಪಕ್ಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುಡದೇವರು, ಘನೀಂದ್ರರೊಳಗಿದ್ದು =ಶೇಷದೇವರು ಈ ನಾಲ್ವರೊಳಗಿದ್ದು ನಿಯಾಮಿಸುವ=ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಸ್ತಾದಿ ೯೦ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದ್ರೋಣ, ಪ್ರಾಣ, ಧ್ರುವ, ಅರ್ಕ, ಅಗ್ನಿ, ದೋಷ, ವಸು, ವಿಭಾವಸು, ಎಂದು ೮ ಮಂದಿ ವಸುಗಳು, ಪ್ರಜೇಶರು, ಮರಿಚ್ಯಾದಿ ೯ ಮಂದಿಗಳು, ಮರುತ್ತು ಗಣಗಳು ೪೯ ಮಂದಿಗಳು. ಇಂದ್ರದೇವರು ಒಬ್ಬರನ್ನು ಶೇರಿಶಿ ೫೦ ಮಂದಿಗಳು. ಸೂರ್ಯರು ೧೧ ಮಂದಿಗಳು. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರ ಪೈಕಿ ಉರುಕ್ರಮನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರವೇ ಆದುದರಿಂದ ಆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೧೧ ಮಂದಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಅಷ್ಟೇ ರುದ್ರರು ಅಂದರೆ ರುದ್ರಗಣ ೧೧. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬರು. ಅಂತು ೯೧ ದೇವತೆಗಳು, ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದಶವಿಹೀನ ಶತ, ೧೦ ಕಡಿಮೆ ೧೦೦ ಅಂದರೆ ೯೦ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ ೯೧ ಸಂಖ್ಯಾ ಆದವು. ಇದರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಪರಿಹಾರ ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಕುದುರೆ ಮೂಗಿನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಹುಟ್ಟಿ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದಾಗಿ ಕೂಡಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರನ್ನಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ೯೦ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಗರುಡ, ಶೇಷರೆಂಬ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿದ್ದು ಮೇಲಿನ ೯೦ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಇರುವನು.

ತೋರುತಿಪ್ಪನು ಚಕ್ರದಲಿ ಹಿಂ
ಕಾರನಾಮಕ ಶಂಖದಲಿ ಪ್ರತಿ
ಹಾರಗದೆಯಲಿ ನಿಧನ ಪದ್ಮದಲಿಪ್ಪ ಪ್ರಸ್ತಾವ ||
ಕಾರುಣಿಕನುದ್ಧೀಥನಾಮದಿ
ಮಾರಮಣ ನೈರೂಪಗಳ ಶಂ
ಖಾರಿ ಮೊದಲಾದಾಯುಧಗಳೊಳು ಸ್ಮರಿಸಿ ಧರಿಸುತಿರು || ೨೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚಕ್ರದಲಿ=ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಹಿಂಕಾರ ನಾಮಕ=ಹಿಂಕಾರ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತೋರುತಿಪ್ಪನು= ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಶಂಖದಲಿ, ಪ್ರತಿಹಾರ=ಪ್ರತಿಹಾರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಗದೆಯಲಿ=ಗದಾಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಧನ=ನಿಧನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಪದ್ಮದಲಿ=ಪದ್ಮಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸ್ತಾವ=ಪ್ರಸ್ತಾವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಪ್ಪ=ಇರುವರು, ಉದ್ಧೀಥ=ಉದ್ಧೀಥನೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಾಮದಿ=ನಾಮಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವನು. ಕಾರುಣಿಕನ=ಕರುಣಾಳುವಾದ, ಮಾರಮಣನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ, ಐರೂಪಗಳ=೫ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಶಂಖಾರಿ ಮೊದಲಾದ=ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ, ಆಯುಧಗಳೊಳು= ಆಯುಧರೂಪವಾದ ೫ ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಸ್ಮರಿಸಿ=ಚಿಂತಿಸಿ, ಧರಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪಂಚ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಕಾರ ನಾಮದಿಂದಲೂ, ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಹಾರ ನಾಮದಿಂದಲೂ, ಗದೆಯಲ್ಲಿ ನಿಧನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ನಾಮಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೀಥನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಇರುವನು. ಹೀಗೆ ಮಹಾ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ೫ ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತನುವೆ ರಥ ವಾಗಾಭಿಮಾನಿಯೆ
ಗುಣವೆನಿಸುವಳು ಶೋತ್ರದೊಳುರೋ
ಹಿಣಿ ಶಶಾಂಕರು ಪಾಶಪಾಣಿಗಳಶ್ಚವೆಂದೆನಿಸಿ ||
ಇನನು ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯರು ಇಹ
ರನಲಲೋಚನ ಸೂತನೆನಿಸುವ
ಪ್ರಣವಪಾದ್ಯ ಪ್ರಾಣನಾಮಕರಧಿಕನೆನಿಸುವನು || ೨೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತನುವೆ=ಶರೀರವೆ, ರಥ=ರಥವು, ವಾಗಾಭಿಮಾನಿಯೆ=ವಾಕ್ಯಕೃಚ್ಚಿಮಾನಿಯಾದ ಉಮಾದೇವಿಯು, ಗುಣವೆನಿಸುವಳು=ಹಗ್ಗವೆನಿಸುವಳು. ಶೋತ್ರದೊಳು= ಕಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ, ರೋಹಿಣಿ ಶಶಾಂಕರು=ರೋಹಿಣಿದೇವಿಯು, ಆಕೆಯ

ಪತಿಯಾದ ಚಂದ್ರನು ಲಗಾಮು ಹಿಡಿಯುವವರು. ಇನನ=ಸೂರ್ಯನು, ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯರು=ಅವನ ಪತ್ನೀ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯು, ಅಶ್ವವೆಂದೆನಿಸಿ=ಕುದುರೆಯೆಂದೆನಿಸಿ, ಇಹರು=ಇರುವರು. ಅನಲಲೋಚನ= ಅಗ್ನಿನೇತ್ರನಾದ ರುದ್ರದೇವರು, ಸೂತನಿಸುವ= ಸಾರಥಿಯೆನಿಸುವರು, ಪ್ರಣವಪಾದ್ಯ=ಓಂಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಥಿಕನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದೇಹವನ್ನೇ ರಥವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ರಥಿಕನನ್ನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ನಮ್ಮ ದೇಹವೇ ರಥವು ವಾಗಭಿಮಾನಿ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯು ಹಗ್ಗವು. ಕಿವಿಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ರೋಹಿಣಿ ಚಂದ್ರರು ಹಗ್ಗ ಹಿಡಿಯುವವರು. ಸೂರ್ಯನೂ ಅವನ ಪತ್ನಿ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯರೂ ಕಣ್ಣೊಳಗಿದ್ದು ಕುದುರೆಗಳಾಗಿರುವರು. ರುದ್ರದೇವರು ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಸಾರಥಿಯಾಗಿರುವರು. ಪ್ರಣವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ರಥಿಕನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮಾನಸ ಸ್ಮೃತಿಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವವು. 'ವಿಷ್ಣೋರಾಯತನಂ ದಿವ್ಯಂದೇಹಾಖ್ಯಂ ವೈಷ್ಣವಂರಥಂ|| ಸೂರ್ಯಶ್ಚ ಸೂರ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಚಿ ಚಕ್ಷುದ್ವಯ ಸಮಾಶ್ರಿತೌ| ವಾಜಿರೂಪೌ ತಥಾಸೋಮಸ್ತತ್ಪ್ರೀಚಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಿತೌ|| ಹಯಪಾಶೌ ವಹಂತ್ಯೇತೆ ತದ್ಗಂಧ ಪ್ರಗ್ರಹಾತ್ಮಿಕಾ| ಉಮಾವಾಚಿಸ್ಥಿತಾಚ್ಚೈಯಾ ತತ್ಪತಿರ್ಮನಸಿ ಸ್ಥಿತಃ| ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸಾರಥಿಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ರಥೇಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ| ಪ್ರಕೃಷ್ಟಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾ ತ್ವಾಣೇ ಪ್ರಾಣೋ ಹರಿಃಸ್ಮೃತಃ| ಅಧಿತಿಷ್ಠತಿ ವಿಷ್ಣುಸ್ತು ತಸ್ಮಾದ್ಧೇಹಮಲಂಕರೇತ' ಇದರರ್ಥ:- ಈ ನಮ್ಮ ದೇಹವು ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾದ, ದಿವ್ಯವಾದ ವೈಷ್ಣವ ರಥವು. ಸೂರ್ಯನೂ ಅವನ ಭಾರ್ಯಳೂ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕುದುರೆಗಳಂತಿರುವರು. ಚಂದ್ರನೂ ಅವನ ಪತ್ನಿಯೂ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕುದುರೆಗಳ ಲಗಾಮನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇರುವರು. ಉಮಾದೇವಿಯು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಲಗಾಮಿಗೆ ಇರುವ ಹಗ್ಗವಾಗಿ ಇರುವಳು, ಆಕೆಯ ಪತಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಸಾರಥಿಯಾಗಿರುವರು. ರಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ರಥಿಕರಾಗಿ ಕೂಡಿರುವರು, ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಣಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನು. ಪ್ರ=ಪ್ರ- ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಆ=ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಣ=ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರ+ಆ+ಣ=ಪ್ರಾಣ, ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ರಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಬೇಕು. ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥವು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅಮಿತಮಹಿಮನಪಾರಗುಣಗಳ
ಸಮಿತವರ್ಣಾತ್ಮಕ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿ
ಗಮಿಸಲಾಪವೆ ತದಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ ||
ಕಮಲಸಂಭವ ಭವಸುರೇಂದ್ರಾ
ದ್ಯಮರರನುದಿನ ತಿಳಿಯಲರಿಯರು
ಸ್ವಮಹಿಮೆಗಳಾದ್ಯಂತ ಮಧ್ಯಗಳರಿವ ಸರ್ವಜ್ಞ || ೩೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅಮಿತ ಮಹಿಮನ=ಮಿತಿಇಲ್ಲದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಅಪಾರ ಗುಣಗಳ=ಕಡೆಗಾಣದ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಸಮಿತವರ್ಣಾತ್ಮಕ=ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ಗಮಿಸಲಾಪವೆ= ಕೊನೆಗಾಣುವವೆ? ತದಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ=ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ, ಕಮಲಸಂಭವ=ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು, ಭವ=ರುದ್ರದೇವರು, ಸುರೇಂದ್ರಾದಿ=ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅಮರರು= ದೇವತೆಗಳು, ಅನುದಿನ=ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, (ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದರೂ) ತಿಳಿಯಲು=ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅರಿಯರು=ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾರರು. ಸ್ವಮಹಿಮೆಗಳ=ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಗಳ, ಆದ್ಯಂತ ಮಧ್ಯಗಳ=ಮೊದಲು, ಕೊನೆ, ಮಧ್ಯಗಳನ್ನು, ಸರ್ವಜ್ಞ=ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ, ಅರಿವ=ಬಲ್ಲನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪಾರ ಮಹಿಮನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟೆಂದು ಮಿತಿಯೆ ಇಲ್ಲದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಇವನ ಅಪಾರವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಜನರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರು ಆ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ತಮಗೆ ಗೋಚರವಾದಷ್ಟು ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವೇ ಹೊರತು ಸಾಕಲೈನ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾರವು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಸಮಿತವರ್ಣಾತ್ಮಕ' ಅಕ್ಷರಗಳು ಪರಿಮಿತಿ ಉಳ್ಳವು. ಆ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕವಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೂ ಪರಿಮಿತಿ ಉಂಟು. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಕೊನೆಗಾಣುವುದೆಂತು? ಎಂದಿಗೂ

ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ತದಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿಯರು, ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಲ್ಲರು. ಆ ಮಹಿಮೆಗಳ ಕೊನೆಕಂಡವರಾರು? ಅಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಗಳ ಆದ್ಯಂತ ಮಧ್ಯಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿತ್ತದೇಹಾಗಾರದಾರಾ
ಪತ್ಯಮಿತ್ರಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಹರಿ
ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಎಂದೆನಿಸಿ ನೆಲಸಿಪ್ಪನೆಂದರಿದು ||
ನಿತ್ಯದಲಿ ಸಂತ್ಯಪ್ತಿಬಡಿಸುತ
ಉತ್ತಮಾಧಮ ಮಧ್ಯಮರಕೃತ
ಕೃತ್ಯನಾಗುನ್ಮತ್ತನಾಗದೆ ಭೃತ್ಯನಾನೆಂದು || ೩೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ವಿತ್ತ=ದ್ರವ್ಯ, ದೇಹ=ಶರೀರ, ಆಗಾರ=ಮನೆ, ದಾರಾ=ಹೆಂಡರು, ಅಪತ್ಯ=ಮಕ್ಕಳು, ಮಿತ್ರಾದಿಗಳೊಳಗೆ=ಸ್ನೇಹಿತ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ, ಹರಿ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಜೀವರಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾದವನು, ಎಂದೆನಿಸಿ=ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ನೆಲೆಸಿಪ್ಪನು=ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಾಗಿರುವನು. ಎಂದರಿದು=ಎಂದು ತಿಳಿದು, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಉತ್ತಮಾಧಮ ಮಧ್ಯಮರ, ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಮಿತ್ರರು ಮೊದಲಾದವರು ಉತ್ತಮರೇ ಆಗಲಿ, ಮಧ್ಯಮರೇ ಆಗಲಿ, ಅಧಮರೇ ಆಗಲಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು, ಸಂತ್ಯಪ್ತಿ ಬಡಿಸುತ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತ, ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗು=ಮಾಡಬೇಕಾದ ಭಗವತ್ಪೂಜಾರೂಪವಾದ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿದೆನು ಎಂದು ಭಾವಿಸು, ಉನ್ಮತ್ತನಾಗದೆ=ನನ್ನ ದೇಹ, ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, ಎಂದು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ತಿರುಗದೇ, ಭೃತ್ಯನಾನೆಂದು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯನು ನಾನು ಎಂದು ಭಾವಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಉಪಕ್ರಮಮಾಡಿದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಭಗವದುಪಾಸನಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ತಾನು, ತನ್ನ ಹೆಂಡರು, ಮಕ್ಕಳು, ಧನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತದಾಕಾರನಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಬಹಳ ಮಮತೆಯಿಂದ ನಾನು ಸಾಕದಿದ್ದರೆ ಅವರ ಗತಿಯೇನು ಎಂಬ ಮಮತೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಹುಚ್ಚನಾಗದೆ, ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಸಹ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯು, ನಾನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯನು; ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಅವನೇ ಮಾಡಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರು ಉತ್ತಮಾಧಮ ಮಧ್ಯಮರಾದರೂ ಅಂದರೆ ಅವರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಮಾಡಲಿ ಉದಾಸೀನವಾಗಿರಲಿ, ದ್ವೇಷವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲಿ, ಅಂತಹವರಲ್ಲಿ ಅವರಂತೆ ನೀನಿರದೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದು, ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಭಾವಿಸು ಅಥವಾ ನಿನಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು, ನಿನಗೆ ಸಮರು ನಿನಗಿಂತಲೂ ನೀಚರು ಇಂತಹವರಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಉತ್ತಮರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಗುರುಗಳು ಮೊದಲಾದವರು. ಮಧ್ಯಮರು ಸಾಧಾರಣ ಜನರು, ಅಧಮರು ಶ್ಲಾನಾದಿಗಳು ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನು ಸಮನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದೇವದೇವೇಶನ ಸುಮೂರ್ತಿಕ
ಳೇವರಗಳೊಳಗನವರತ ಸಂ
ಭಾವಿಸುತ ಪೂಜಿಸುತ ನೋಡುತ ಸುಖಿಸುತಿರುಬಿಡದೆ ||
ಶ್ರೀವರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನು
ತಾವಲಿದು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಭವ
ನೋವು ಪರಿಹರಿಸುವನು ಪ್ರವಿತತ ಪತಿತಪಾವನನು || ೩೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ದೇವ ದೇವೇಶನ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ದೇವರಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಸುಮೂರ್ತಿ= ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ಕಳೇವರಗಳೊಳಗೆ=ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ, ಅನವರತ=ನಿತ್ಯವೂ, ಸಂಭಾವಿಸುತ=ಬಹುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪೂಜಿಸುತ, ನೋಡುತ, ಬಿಡದೆ, ಸುಖಿಸುತಿರು ಪ್ರತಿತತ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ; ಪತಿತ ಪಾವನನೂ ಆದ ಶ್ರೀವರ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನು=ಜಗನ್ನಾಥಾಂಕಿತ ಬಿಂಬ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನು, ತಾವಲಿದು=ತಾನು ಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ=ಕರುಣದಿಂದ, ಭವನೋವ=ಜನನ ಮರಣದ ವೇದನೆಯನ್ನು, ಪರಿಹರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮರಾದ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಧ್ಯಮಾಧಿಷ್ಟಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು, ಉತ್ತಮಾಧಿಷ್ಟಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು, ಅಧಮಾಧಿಷ್ಟಾನದಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು ಅಂದರೆ ಶ್ವಾನ ಚಂಡಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದೆಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಿಡದೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಸುಖದಿಂದಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಫಲವೇನೆಂದರೆ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ, ಪತಿತಪಾವನನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನಾಮಕ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ನಮಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ನಮ್ಮಗಳ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ತಾಪತ್ರಯ ರೂಪವಾದ ವೇದನೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು.

ಮಾತೃಕಾ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ಲ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು.

|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||